Marek Janczyk

BANK JAKO PRZEDSIĘBIORCA

1. Uwagi wprowadzające

W dniu 29 sierpnia 1997 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił nową ustawę o prawie bankowym[1]. Podjęcie prac nad jej opracowaniem było konsekwencją zmiany ustroju i efektem przekształcania gospodarki na profil rynkowy, a także koniecznością dostosowania prawa bankowego do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej. Uznając potrzebę zmiany prawa bankowego, sejm w dniu 28 maja 1992 roku przyjął uchwałę zobowiązującą rząd do przedłożenia projektu nowego prawa bankowego[2]. W założeniach projektu przyjęto, iż przebudowa ustawodawstwa bankowego powinna prowadzić przede wszystkim do poprawy bezpieczeństwa ekonomicznego działalności banków, lepszego zrównoważenia wzajemnych stosunków banku i jego klienta (w taki sposób, aby zagwarantowana ustawowo zasada swobody kontraktowania nie była wykorzystywana dla preferowania interesów banku) oraz przejęcia wszędzie tam, gdzie istnieją ku temu warunki, rozwiązań stosowanych i zalecanych w krajach Europy Zachodniej[3]. Przyjęta przez sejm ustawa jest w Polsce szóstą z kolei ustawą o prawie bankowym[4].

Banki od początku swojego istnienia zajmowały szczególną pozycję wśród innych uczestników rynku, choć zakres wykonywanych zadań i spełniana przez

---

[1] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (DzU nr 140, poz. 939).

[2] Szerzej na temat prac nad projektem nowego prawa bankowego C. Kosikowski, *Publiczno-prawne elementy w projekcie nowego prawa bankowego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego" 1995, nr 4, s. 18 oraz W. Pyziol, *Regulacje cywilnoprawne w projekcie nowego prawa bankowego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego" 1995, nr 4, s. 24.

[3] *Ibidem.*

[4] Faktycznie pierwszy akt normatywny był rozporządzeniem Prezydenta RP. Szerzej na temat historii polskiego prawa bankowego J. Gliniecka, J. Harasimowicz, R. Krasnodębski, *Polskie prawo bankowe (1918 – 1996)*, KiK Warszawa 1996.

nie rola w gospodarce państwa ulegała zmianie. W okresie powojennym istotna zmiana roli banków nastąpiła z początkiem lat dziewięćdziesiątych wraz z przekształcaniem gospodarki na profil rynkowy. Już ustawa o prawie bankowym z 1989 roku[5]. uczyniła banki pełnoprawnymi uczestnikami rynku, a ustawa z 1997 roku pozycję tę utrwaliła.

Przedmiotem rozważań zawartych w niniejszym artykule będzie analiza banku jako przedsiębiorcy, aktywnego uczestnika obrotu gospodarczego wyróżniającego się od innych uczestników nie tylko przedmiotem działalności, ale także szczególnymi przywilejami i obowiązkami.

2. Pojęcie banku

Zgodnie z art. 2 ustawy o prawie bankowym – bank jest osobą prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym.

Odwołując się do poprzednio obowiązującej ustawy, uwagę zwraca fakt wystąpienia istotnych różnic w pojmowaniu instytucji bankowej[6]. W szczególności ustawodawca zrezygnował z określenia banku jako samodzielnej i samofinansującej jednostki organizacyjnej, działającej na podstawie ustawy oraz statutu.

Określenie banku jako jednostki organizacyjnej spotkało się w literaturze przedmiotu ze słuszną krytyką jako pojęcie zbyt ogólnikowe i mało precyzyjne[7]. W związku z powyższym nieuwzględnienie tego określenia w nowej definicji niewątpliwie zasługuje na aprobatę. Pominięcie natomiast określenia samodzielności i samofinansowania ma już zupełnie inne znaczenie. Jak słusznie zauważyła A. Pomorska[8] samofinansowanie się banków z jednej strony oznacza, iż z uzyskiwanych przychodów pokrywają one wszystkie koszty prowadzonej działalności, a przez to są niezależne od skarbu państwa i innych podmiotów. W ustawie o prawie bankowym reguła ta znajduje oparcie normatywne w art. 129. Przepis ten zawiera bowiem obowiązek sporządzenia planu finansowego w sposób zapewniający pokrycie z uzyskanych przychodów kosztów działalności oraz zobowiązań. Zasada samofinansowania oznacza również oddzielnie

[5] Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (DzU z 1992 r. nr 72, poz. 359 z późń. zm.).

[6] Por. art. 2 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. prawo bankowe (DzU 1992, nr 72, poz. 359 z późn. zm.).

[7] Np. A. P o m o r s k a, *Komentarz do prawa bankowego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1994, s. 11.

[8] A. P o m o r s k a, *op.cit.*, s. 15.

odpowiedzialności skarbu państwa za zobowiązania banków[9]. Również i ta kwestia została uregulowana w przepisach prawa bankowego (art. 56 ust. 2). Od zasady oddzielenia odpowiedzialności ustawodawca przewidział wyjątki, które jednak nie przekreślają owej zasady (*vide* art. 56 ust. 2 pkt 1-3). Zagadnienie samodzielności banku zostało w literaturze przedmiotu szczegółowo przedstawione na tle ustawy o prawie bankowym z roku 1982 w pracy W. Pyzioła[10]. Analiza pojęcia przeprowadzona przez wspomnianego autora, przytaczana w literaturze przedmiotu[11], pomimo upływu czasu i zmiany stanu prawnego nie straciła na znaczeniu. Ramy tematyczne niniejszej pracy nie upoważniają jednak do przeprowadzenia bardziej szczegółowych rozważań nad kwestią samodzielności banków. Można w związku z tym ograniczyć się do stwierdzenia, że pojęcie to w przypadku banku oznacza, iż działa on jako pełnoprawny uczestnik obrotu gospodarczego i jako taki może swobodnie decydować o zakresie swojej działalności, to jest o zawieraniu umów, zrzeszaniu się z innymi bankami itd.[12]. Działania te podejmuje oczywiście zgodnie z przepisami prawa, które to moim zdaniem nie ograniczają samodzielności banku, ale co najwyżej ograniczają sferę możności jego działania (poprzez wyczerpujące określenie przedmiotu działalności). Z pojęcia samodzielności wynikałoby, iż bank w podejmowaniu decyzji jest suwerenny i niezależny od innych podmiotów z zewnątrz, np. ministra finansów czy prezesa Narodowego Banku Polskiego. Pominięcie więc w definicji banku określenia samodzielności i samofinansowania nie oznacza bynajmniej, iż banki utraciły te atrybuty. Określenia te jedynie nie zostały przez ustawodawcę wyeksponowane. Są to bowiem cechy oczywiste, właściwe dla wszystkich przedsiębiorców.

Istotnym *novum* w definicji banku jest określenie, iż bank jest osobą prawną działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym. W definicji tej występują trzy istotne elementy:

a) działanie na podstawie zezwolenia;

b) działalność polegająca na wykonywaniu czynności bankowych;

c) wykonywanie czynności obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym.

Pojęcie czynności bankowych, które jest elementem wyróżniającym działalność bankową zostanie przedstawione w dalszej części pracy.

Na szczególną uwagę zasługuje określenie nie występujące dotychczas w polskim systemie prawnym, a mianowicie „wykonywanie czynności obciążają-

[9] *Ibidem.*

[10] W. P y z i o ł, *Umowa o kredyt bankowy.* Rozprawy habilitacyjne, Uniwersytet Jagielloński 1986, ss. 21-31.

[11] A. P o m o r s k a, *op.cit.*, s. 12.

[12] Definicja taka zamieszczona została w pracy A. P o m o r s k i e j, *op. cit.*, s. 12.

cych ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym". Wydaje się, iż ma ono kluczowe znaczenie dla sprecyzowania specyfiki instytucji bankowej. Należy zwrócić uwagę, iż przy opracowywaniu nowego prawa bankowego przyjęto założenie przejęcia rozwiązań stosowanych i zalecanych w krajach Europy Zachodniej. W tym zaś zakresie wnikliwą charakterystykę instytucji finansowych w prawie bankowym Unii Europejskiej, zawiera praca E. Fojcik – Mastalskiej[13]. Zgodnie z Pierwszą Dyrektywą Bankową z roku 1977[14] instytucja kredytowa (bank) jest podmiotem, którego działalność polega na przyjmowaniu wkładów lub innych zwrotnych środków społeczeństwa i na udzielaniu kredytów na własny rachunek. Wyróżnikiem działalności banku jest, jak podkreśla wspomniana autorka – udzielanie kredytów na bazie gromadzonych na rachunkach bankowych środków, będących formą kreacji pieniądza wkładowego[15]. Wpływ prawa bankowego Unii Europejskiej zauważyć można również w definicji banku, w której wyeksponowano konieczność uzyskania zezwolenia na wykonywanie działalności bankowej. Można w tym miejscu zwrócić uwagę, iż prawo bankowe przewiduje odrębne zezwolenie na utworzenie banku (art. 34 ust. 1) oraz na rozpoczęcie przez bank działalności (art. 36 ust. 3). Licencjonowanie działalności bankowej jest bowiem powszechnym warunkiem powstania i funkcjonowania banków[16].

Powyższe ustalenia prowadzą do wniosku, iż instytucje bankowe wyróżniają faktycznie trzy elementy: zezwolenie, czynności bankowe i wyłączne prawo udzielenia kredytów i dokonywania innych czynności, które są obarczone ryzykiem, jeżeli źródłem finansowania tych działań są środki powierzone i podlegają zwrotowi na rzecz klientów banku. Przyłączając się do wypowiedzi M. Jakubka, można powiedzieć, iż nowa definicja banku trafnie eksponuje istotę działalności bankowej, która polega na operowaniu powierzonymi środkami w celu pomnożenia ich wartości. Wskazuje także na immanentną cechę tej działalności, która zawiera w sobie element ryzyka. Stąd też definicja eksponuje kolejny element, jakim jest uzyskanie zezwolenia na wykonywania czynności bankowych.

Bank jako osoba prawna działa na podstawie statutu. Zgodnie z art. 31 ust. 3 projekt statutu powinien określać w szczególności:

1) jego nazwę, która powinna zawierać wyraz „bank" i odróżniać się od nazwy innych banków oraz wskazywać, czy jest to bank państwowy, bank w formie spółki akcyjnej czy bank spółdzielczy;

---

[13] E. Fojcik-Mastalska, *Prawo bankowe Unii Europejskiej. Mechanizmy i zakres harmonizacji*, Oficyna Wydawnicza „UNIMEX", Wrocław 1996.

[14] *Ibidem*, ss. 39-40. Podobnie J. K. Solarz, *Dostosowanie banków do standardów europejskich*, Biblioteka Menadżera i Bankowca, Warszawa 1993, s. 81.

[15] E. Fojcik-Mastalska, *op.cit.*, s. 39.

[16] *Ibidem*, ss. 54-57.

2) siedzibę banku, przedmiot działania i zakres jego działalności;
3) organy i organizację banku oraz zasady składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych;
4) zasady sprawowania kontroli wewnętrznej;
5) fundusze własne oraz zasady gospodarki finansowej.

Szczególny przedmiot działalności, potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony klientów uzasadnia ograniczenie prawnych form działalności bankowej. Zgodnie z przepisami ustawy banki mogą być tworzone jedynie w formie banków państwowych, spółdzielczych lub spółek akcyjnych.

Podobnie ochrona interesów klientów banku, a także limitowany zakres działalności tych podmiotów uzasadnia wyłączne prawo używania nazwy „banku" i „kasa". Zgodnie z art. 3 ustawy wyrazy te są zastrzeżone i mogą być używane w nazwie oraz dla określenia działalności lub reklamy wyłącznie banku. W drodze wyjątku, zgodnie z art. 3 pkt 1 prawa bankowego wyrazy „bank" i „kasa" mogą być używane przez inne podmioty, jeżeli z ich działalności jednoznacznie wynika, że nie wykonują one czynności bankowych (np. bank krwi, bank informacji, itd.). Należy jednak zauważyć, iż przepis ten, zawierając wyjątek od generalnej zasady wyłączności posługiwania się tymi terminami, powinien być interpretowany ściśle. Interesującego przykładu stosowania powyższego przepisu, choć na podstawie poprzednio obowiązującej ustawy o prawie bankowym, dostarcza orzeczenie Sądu Najwyższego wraz z glosą M. Kępińskiego[17]. Przedmiotem zainteresowania Sądu Najwyższego była ocena, czy firma „Wschódbank" sp. z o.o., której przedmiotem działalności był m.in. obrót walutami obcymi, prowadzenie operacji leasingowych, faktoringu i usług lombardowych – jest dopuszczalna i zgodna z przepisami prawa bankowego. W przedstawianej sprawie Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, iż nazwa „Wschódbank" narusza art. 10 ust. 2 ustawy o prawie bankowym[18]. Przepis ten stanowi, iż wyrazy „bank" i „kasa" mogą być używane tylko w takim kontekście, z którego jednoznacznie wynika, że jednostki nie wykonują czynności bankowych.

Sąd Najwyższy przy rozstrzyganiu tej kwestii odwołał się do dorobku doktryny i orzecznictwa w zakresie oznaczeń towarów i usług.[19] Przyjął stanowi-

[17] Zob. orz. SN z dnia 25 marca 1997 r. III CKN 11/97 (OSP 1997, nr 12, poz. 229).

[18] Chodzi tu oczywiście o ustawę z dnia 31 stycznia 1989 r.

[19] Dotyczy to w szczególności kwestii ochrony prawnej znaków towarowych i firmy. Literatura i orzecznictwo z tego zakresu jest dość liczne. Zob. w szczególności J. Koczanowski, *Rola znaków towarowych w ochronie interesów konsumenta*, (w:) *Problemy ochrony konsumenta*, pod red. R. Krzyżewskiego, Warszawa 1980, s. 279-280; M. Kępiński, *Nowa ustawa o znakach towarowych*, „Państwo i Prawo" 1986, nr 3, s. 72-81, M. Kępiński, *Niebezpieczeństwo wprowadzenia w błąd odbiorców co do źródła pochodzenia towarów w prawie znaków towarowych*, w: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, seria: Prace z wynalazczości i ochrony własności intelektualnej 1982, nr 28, ss. 11-15; R. Skubisz, *Prawo znaków towarowych. Ko-*

sko, iż badanie ma na celu ustalenie, czy umieszczony w firmie spółki wyraz „bank" został użyty w kontekście, z którego jednoznacznie wynika, że spółka nie wykonuje czynności bankowych. Ocena ta, podobnie jak w przypadku znaków towarowych, została dokonana z punktu widzenia osoby przeciętnego nabywcy (odbiorcy) usług (towarów) tejże spółki i zwykłych warunków działalności gospodarczej. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, iż badanie to powinno uwzględniać w szczególności przedmiot działania spółki wpisany do rejestru handlowego, krąg rzeczywistych i potencjalnych odbiorców, a także brzmienie skrótu firmy[20].

Powyższe orzeczenie, z którego rozstrzygnięciem należy się zgodzić, nasuwa jednak kilka spostrzeżeń. Przede wszystkim, co zostało podniesione już w glosie przez M. Kępińskiego, wątpliwości mogą budzić niektóre elementy uzasadnienia. Sąd Najwyższy oparł swoje orzeczenie przyjmując ryzyko omyłek pomiędzy firmami, korzystając w tym zakresie z rozwiązań dotyczących ochrony firmy i znaków towarowych. Glosator jednak słusznie podniósł, iż prawo bankowe wprowadza kryteria używania wyrazów „bank" i „kasa" w oderwaniu od ryzyka wprowadzenia w błąd odbiorców. Kryteria te mają charakter obiektywny, a przez to są bardziej surowe niż kryteria wprowadzenia w błąd wynikające z ustawy o nieuczciwej konkurencji[21], czy ustawy o znakach towarowych[22]. W konsekwencji więc naruszenie przepisów o zakazie używania wyrazów „bank" i „kasa" jest sprzeczne z prawem, co powinno być przez sąd rejestrowy uwzględnione z urzędu. Poza tym glosator podkreślił, iż kryterium „przeciętnego nabywcy" wyrobu lub usługi występujące w ustawie o znakach towarowych i ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji nie powinno mieć zastosowania do oceny jednoznaczności kontekstu, w jakim użyto wyrazów „bank" i „kasa". W tym przypadku nie tylko ocena potencjalnego klienta firmy, ale przede wszystkim ocena przeciętnego członka społeczeństwa będzie miała znaczenie decydujące. Stąd też

---

mentarz, Warszawa 1997, s. 355 oraz literatura tam zamieszczona; I. Wiszniewska, *Z problematyki ochrony znaków towarowych*, „Przegląd Prawa Handlowego" 1992, nr 2, s. 1 i nast.; T. Żyznowski, *Prawo do firmy i jego ochrona w świetle orzecznictwa sądowego*, Zielona Góra 1993, ss. 71. W zakresie orzecznictwa sądowego w szczególności wyrok Sądu Najwyższego z 14 czerwca 1988 r. sygn. II CR 367/87, OSPiKA 1990, nr 9, poz. 328 z glosą M. Kępińskiego; postanowienie sądu apelacyjnego w Łodzi z 22 lutego 1995 r. sygn. I Acz 75/95, OSA 1995, nr 3, poz. 14.

[20] W zakresie ochrony znaków towarowych myśl ta została w doktrynie i orzecznictwie sądowym rozwinięta. Przy podobieństwie oznaczeń uwzględnia się ogólne wrażenie, jakie porównywalne oznaczenia wywierają na odbiorcy, przyjmuje się zasadę, iż dla przyjęcia tego podobieństwa wystarczy sama możliwość pomyłki, a nie fakt, czy pomyłka taka rzeczywiście miała miejsce. W końcu trzecim kryterium stanowi podobieństwo z punktu widzenia graficznego, fonicznego lub znaczeniowego. M. Kępiński, *Niebezpieczeństwo...*, *op. cit.*, ss. 11-15; postanowienie sądu apelacyjnego w Łodzi, *ibidem*.

[21] Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (DzU nr 47, poz. 211 z późn. zm.).

[22] Ustawa z dnia 31 stycznia 1985 r. o znakach towarowych (DzU nr 5, poz. 17 z późn. zm.).

kryteria wynikające z prawa bankowego są surowsze, niż wynikające z przepisów ustawy o znakach towarowych i ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Analiza powyższego orzeczenia wskazuje również na brak dostatecznej wrażliwości sądów w sprawie obierania i posługiwania się firmą zgodnie z przepisami prawa. W analizowanym przykładzie – jak wskazał glosator – sąd rejestrowy powinien odmówić wpisu przedmiotowej firmy albo dokonać jej wykreślenia z rejestru handlowego. W przedmiotowej sprawie uwagę zwraca również fakt, iż dopiero Sąd Najwyższy uznał nieprawidłowość obrania firmy, czego sąd wojewódzki i apelacyjny nie dostrzegł.

Przepisy prawa bankowego dopuszczają jeszcze jeden wyjątek od zasady wyłączności używania nazwy „kasa". Zgodnie z art. 3 pkt 2 ustawy prawo używania tego określenia w nazwie oraz do określenia działalności lub reklamy przysługuje jednostce organizacyjnej, która na podstawie odrębnej ustawy gromadzi oszczędności oraz udziela pożyczek pieniężnych osobom fizycznym zrzeszonym w tej jednostce.

3. Czynności bankowe

Jak już podkreślono wcześniej, czynności bankowe są jednym z elementów wyróżniających bank spośród innych uczestników obrotu gospodarczego.

W literaturze przedmiotu, dokonując klasyfikacji operacji bankowych, przez które oznacza się właśnie wszystkie rodzaje czynności bankowych, wymienia się operacje bierne, czynne i usługowe[23]. Operacje bierne polegają na gromadzeniu wkładów i lokat, emitowaniu własnych papierów wartościowych i wykonywaniu czynności zmierzających do powiększenia sumy środków znajdujących się w dyspozycji banków[24]. Operacje czynne polegają na udzielaniu kredytów, lokowaniu kapitałów własnych i klientów w różne przedsięwzięcia. Do operacji pośredniczących (usługowych) zalicza się dokonywanie rozliczeń pieniężnych, skup i sprzedaż wierzytelności, obsługę emisji papierów wartościowych itd.[25]. Chodzi więc o czynności wykonywane na zlecenie i ryzyko klientów oraz czynności ewidencyjno-rozliczeniowe[26].

Spośród wskazanych wyżej operacji bankowych ustawodawcy konstruują mniej lub bardziej obszerne wykazy czynności bankowych[27]. W ustawie o pra-

[23] W. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, *Banki, rynek, operacje, polityka*, Warszawa 1992, s. 63; A. Majchrzyca-Guzowska, *Finanse i prawo finansowe*, Warszawa 1997, s. 301 i nast.

[24] *Ibidem.*

[25] M. Jakubek, Prawo bankowe, Lublin 1998, s. 18.

[26] A. Majchrzyca-Guzowska, *Finanse..., op. cit.*, s. 302.

[27] M. Jakubek, *op.cit.*, s. 18.

wie bankowym czynności bankowe podzielono wyraźnie na dwie grupy. Do pierwszej zalicza się czynności, które ze swej natury są czynnościami bankowymi i mogą być wykonywane wyłącznie przez banki. Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy są to:

a) przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów,
b) prowadzenie innych rachunków bankowych,
c) udzielanie kredytów,
d) udzielanie gwarancji bankowych,
e) emitowanie bankowych papierów wartościowych,
f) przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych,
g) wykonywanie innych czynności przewidzianych wyłącznie dla banku w odrębnych ustawach.

Do drugiej grupy ustawodawca zaliczył czynności, które mogą być wykonywane przez różne podmioty, a jeżeli wykonywane są przez banki to stają się czynnościami bankowymi. Zalicza się do nich:

a) udzielanie pożyczek pieniężnych,
b) operacje czekowe i wekslowe,
c) wydawanie kart płatniczych oraz wykonywanie operacji przy ich użyciu,
d) terminowe operacje finansowe,
e) nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych,
f) przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
g) wykonywanie czynności obrotu dewizowego,
h) udzielanie poręczeń,
i) wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych.

Odstępstwem od zasady wyłączności wykonywania czynności bankowych przez banki jest gromadzenie oszczędności i udzielanie pożyczek pieniężnych przez jednostki organizacyjne, zwanymi „kasami", dla osób fizycznych zrzeszonych w tych jednostkach (art. 3 ust. 2).

Wskazane wyżej czynności stanowią podstawowy przedmiot działalności banku. Obok nich banki mogą dokonywać również innych czynności. W tym zakresie jednak ustawa o prawie bankowym znosi, występujące poprzednio, szerokie uprawnienia banków dotyczące podejmowania działalności gospodarczej oraz tworzenia spółek prawa handlowego i cywilnego oraz spółdzielni[28]. Ograniczenie uprawnień banku w tym zakresie jest zbieżne z postanowieniami Drugiej Dyrektywy Bankowej z dnia 15 grudnia 1989 roku[29]. Nowa ustawa ogranicza,

[28] Zobacz art. 8 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o prawie bankowym.
[29] C. K o s i k o w s k i, *op. cit.*, s. 20.

ale nie wyłącza możliwości prowadzenia przez banki, obok działalności bankowej, także innej działalności o charakterze gospodarczym. Na działalność tę składają się czynności o różnym charakterze prawnym. Banki mają prawo świadczyć usługi, prowadzić działalność inwestycyjną, w tym dokonywać obrotu papierami wartościowymi, nabywać i zbywać nieruchomości oraz wierzytelności zabezpieczone hipoteką. W zakresie działalności usługowej banki mogą świadczyć usługi konsultacyjno-doradcze w sprawach finansowych oraz inne usługi finansowe (art. 6 ust. 1 pkt 6 i 7), wykonywać czynności zlecone, związane z emisją papierów wartościowych (art. 5 ust. 2 pkt 9). Istotnym uprawnieniem przysługującym bankom jest prawo nabywania lub obejmowania akcji i praw z akcji, udziałów innej osoby prawnej nie będącej bankiem lub jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych. Działalność ta jest jednak ograniczona i to w dwojaki sposób: po pierwsze, wartość w stosunku do jednego podmiotu nie może przekroczyć 15% funduszy własnych banku, a po drugie, środki finansowe wydatkowane łącznie na te cele oraz na nabycie nieruchomości i wierzytelności zabezpieczonych hipoteką nie mogą przekroczyć 60% funduszy własnych banku (art. 6 ust. 3).

Ograniczenie to nie dotyczy:

1) nabywania akcji i praw z akcji banków;
2) nabywania akcji i praw z akcji lub udziałów przedsiębiorców świadczących usługi na rzecz banku w zakresie:
   a) wydawania kart płatniczych i wykonywania operacji prze ich użyciu;
   b) edukacji kadr bankowych;
   c) konsultacyjno-doradczych w sprawach finansowych;
   d) instytucji rozliczeniowych, utworzonych przez banki w formie spółek prawa handlowego w celu wymiany zleceń płatniczych w obrocie krajowym oraz ustalania wzajemnych wierzytelności wynikających z tych zleceń (art. 67);
   e) międzybankowego przedsiębiorstwa telekomunikacyjnego, w którym banki są właścicielami co najmniej 75% akcji lub udziałów;
3) nabywania akcji i praw z akcji w powszechnych towarzystwach emerytalnych, pracowniczych towarzystwach emerytalnych oraz w spółkach prowadzących przedsiębiorstwo maklerskie, jeżeli co najmniej 75% akcji jest własnością banków lub banku;
4) instytucji utworzonej przez banki do zbierania i udostępniania bankom informacji o wierzytelnościach oraz o obrotach i stanach rachunków bankowych, w zakresie określonym w art. 105 ust. 4, pod warunkiem jednak, że banki są właścicielami 100% akcji lub udziałów tej instytucji.

Poza tymi szczegółowymi uprawnieniami banki mogą ponadto zaciągać zobowiązania związane z emisją papierów wartościowych (art. 6 ust. 1 pkt 2) oraz dokonywać na warunkach uzgodnionych z dłużnikiem zamiany wierzytel-

BIBLIOTEKA AE

ności na składniki majątku dłużnika, z tym że bank jest obowiązany do ich sprzedaży w okresie nie dłuższym niż 3 lata od daty nabycia (art. 6 ust. 1 pkt 4).

Powyższa regulacja jest dość szczegółowa i bardziej obszerna niż zawarta w ustawie z 1989 roku, a jednocześnie pole działalności banku zostało znacznie zawężone. Ustawodawca dopuszcza podejmowanie przez bank działalności innej niż typowo bankowa, ale zawęża ją do obszarów objętych mniejszym ryzykiem lub praktycznie ryzykiem nie obciążonych. Wprowadzona do ustawy zasada wyłączności banku dotycząca czynności bankowych, a jednocześnie ograniczenie rozmiarów innej działalności przez banki prowadzi do przekonania, iż ustawodawca podjął próbę rozgraniczenia (wyspecjalizowania) działalności gospodarczej pod względem podmiotowym. W ujęciu tym, banki są wyspecjalizowanymi podmiotami o określonym zakresie działalności w sposób wyraźny odróżniający się od innych przedsiębiorców, przy czym podstawowy zakres obowiązków banku objęty jest wyłącznością (czynności bankowe), ale w zamian tego banki mają ograniczoną swobodę w podejmowaniu innych czynności o charakterze zarobkowym.

4. Szczególne uprawnienia i obowiązki banku

4.1. Uwagi wprowadzające

Banki, będąc szczególnymi uczestnikami rynku ze względu na zakres swojej działalności i spełnianą rolę w gospodarce kraju, zostały wyposażone przez ustawodawcę w dodatkowe przywileje niedostępne w zasadzie innym podmiotom. Okoliczności te były zapewne również powodem, dla którego, obok uprawnień, nałożono na nie szczególne obowiązki. Zarówno uprawnienia, jak i obowiązki są elementem odróżniającym banki od innych podmiotów. Stanowią one kolejny element opisujący status prawny banku, świadcząc o jego pozycji jako strony umowy i jako uczestnika rynku.

Ustawodawca, dostrzegając nadzwyczajny charakter tych praw i obowiązków umieścił je w odrębnym rozdziale zatytułowanym „szczególne obowiązki i uprawnienia banków". W zakresie obowiązków ustawodawca wymienił tajemnicę bankową (art. 104 i 105), przeciwdziałanie przestępczości (art. 106) i ogłaszanie w miejscu wykonywania czynności stosowanych stawek oprocentowania, prowizji, wysokość opłat, terminy kapitalizacji odsetek oraz stosowane kursy walutowe (art. 111). W zakresie szczególnych uprawnień wymienić można moc prawną dokumentów bankowych (art. 95), prawo wystawiania bankowego tytułu egzekucyjnego (art. 96-98), prawo dokonywania czynności obrotu dewizowego i w związku z tym otwierania i posiadania rachunków bankowych w bankach za granicą (art. 99-100), prawo pobierania prowizji z tytułu wykonywanych czynności bankowych i opłat za wykonywanie innych czynności (art. 110), prawo

wydawania regulaminów (art. 109) i żądania zabezpieczenia wierzytelności (art. 93, 101-103). Zakres tych praw jest więc znaczący. Pamiętając o roli banków, fakt przyznania im szczególnych uprawnień nie budzi wątpliwości. Można natomiast zastanawiać się nad potrzebą przyznania konkretnych uprawnień i ich zakresem.

4.2. Szczególne uprawnienia banków

4.2.1. Moc prawna dokumentów bankowych

Zgodnie z art. 95 ustawy księgi rachunkowe banków, wyciągi z tych ksiąg podpisane przez osoby upoważnione do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych banku i opatrzone pieczęcią banku oraz wszelkie wystawione w ten sposób oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności, lub stwierdzające udzielenie kredytu, pożyczki pieniężnej, ich wysokości i warunków spłaty mają moc prawną dokumentów urzędowych oraz stanowią podstawę do dokonania wpisów w księgach wieczystych i rejestrach publicznych.

Tej samej treści przepis występował w art. 53 ustawy z 1989 roku. W nowej ustawie jednak w istotny sposób ograniczono przywileje banku związane z powołanym przepisem. Po pierwsze, wskazane wyżej oświadczenia nie mają automatycznie mocy tytułów wykonawczych, lecz stanowią jedynie podstawę wystawienia bankowego tytułu wykonawczego[30]. Po drugie, w nowej ustawie nie powtórzono art. 50 ust. 1 prawa bankowego. Zgodnie z tym przepisem wystawione przez banki dokumenty stwierdzające udzielenie kredytu (...) były podstawą wpisu hipoteki do księgi wieczystej nieruchomości stanowiącej własność kredytobiorcy. Wobec niezamieszczenia w nowej ustawie odpowiednika art. 50 ust. 1 poprzednio obowiązującej ustawy do ustanowienia hipoteki mają zastosowanie reguły ogólne wynikające z przepisów kodeksu cywilnego (art. 157, 158, 245) i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (art. 38, 39). Przepis art. 95 prawa bankowego ma natomiast to znaczenie, iż stanowi podstawę wpisu hipoteki przymusowej, po uzyskaniu mocy tytułu egzekucyjnego i zaopatrzeniu go w klauzulę wykonalności[31].

4.2.2. Bankowy tytuł egzekucyjny

Bankowy tytuł egzekucyjny jest nowym rozwiązaniem przyjętym w ustawie[32]. Instytucja ta zastąpiła występujący w poprzedniej ustawie bankowy tytuł

[30] Por. art. 53 ust. 2 prawa bankowego z roku 1989 i art. 96 ust. 1 prawa bankowego z roku 1997.

[31] Zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 30 kwietnia 1998 r. sygn. III CZP 10/98, OSNCP 1998, nr 10, poz. 154.

[32] Instytucja bankowego tytułu egzekucyjnego co prawda została wprowadzona do prawa bankowego z roku 1989, ale na skutek wejścia w życie nowej ustawy nie zaczęła w ogóle obowią-

wykonawczy. Powyższa zmiana uwzględnia dotychczasowe orzecznictwo sądowe[33], orzeczenia i uchwały Trybunału Konstytucyjnego[34] oraz postulaty doktryny[35]. Wprowadzone zmiany powodują znaczne ograniczenie uprawnień banku[36]. Po pierwsze, dlatego że bankowy tytuł egzekucyjny może być podstawą prowadzenia egzekucji, ale wymaga uprzedniego wydania przez sąd klauzuli wykonalności. Po drugie, może dotyczyć tylko osoby, która bezpośrednio z bankiem dokonywała czynności bankowej, a roszczenie objęte tytułem wynika bezpośrednio z tej czynności bankowej. Po trzecie, osoba przeciwko której wystawiony jest bankowy tytuł egzekucyjny musi złożyć pisemne oświadczenie o poddaniu się egzekucji. Po czwarte, ustawodawca dopuszcza jedynie prowadzenie egzekucji sądowej, a nie jak poprzednio również egzekucji administracyjnej. W szczególnym przypadku ustawodawca dopuszcza prowadzenie egzekucji przeciwko osobie trzeciej oraz w sytuacji, kiedy obowiązek spełnienia świadczenia przeszedł na inne osoby w wyniku spadkobrania lub przekształcenia osoby prawnej albo gdy zachodzi potrzeba egzekucji z majątku wspólnego małżonków (art. 98). Ustawodawca nakłada jednocześnie na sąd obowiązek niezwłocznego rozpoznania sprawy w celu wydania klauzuli wykonalności w terminie nie przekraczającym 3 dni. Wskazana regulacja prawna upraszcza i ułatwia bankom dochodzenie należności w stosunku do innych wierzycieli, choć nie jest już tak korzystna jak poprzednio.

---

zywać. Zob. art. 48 pkt 4 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (DzU nr 149, poz. 703 z późn. zm.).

[33] Zobacz wyrok Sądu Najwyższego z 15.02.1995 r. III CZP 76/95, OSNCP 1995, nr 11, poz. 155. W przedstawionym wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, iż wyciągi z ksiąg banków oraz inne dokumenty wymienione w art. 53 ust. 2 ustawy oprawie bankowym z roku 1989 mogą mieć moc tytułów wykonawczych, jeżeli określone w nich zobowiązania wynikają z działań wiążących się bezpośrednio i wyłącznie z wykonywaniem podstawowej czynności banku (typowych dla danej czynności). Roszczenia dotyczące zobowiązań, których związek z wykonywaniem czynności bankowych nie jest bezpośredni i wyłączny, mogą być dochodzone i egzekwowane na zasadach ogólnych.

[34] Zobacz obwieszczenie prezesa Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 stycznia 1996 r. o utracie mocy obowiązującej art. 53 ust. 2 ustawy o prawie bankowym (DzU nr 10, poz. 61) w zakresie, w jakim nadaje moc tytułów wykonawczych bez potrzeby uzyskiwania sądowych klauzul wykonalności dokumentom w tym przepisie wymienionym, w odniesieniu do roszczeń banku wynikających z wierzytelności nabytych przezeń na podstawie czynności prawnych z dotychczasowym wierzycielem nie będącym bankiem z pominięciem zgody dłużnika na egzekwowanie należności w trybie przewidzianym w powyższym przepisie. Podobne stanowisko zawarte jest również w uchwale Trybunału Konstytucyjnego z 20 października 1993 r. (DzU nr 105, poz. 481).

[35] Zobacz np. J. Mojak w: A. Jakubecki, J. Mojak, E. Niezbecka, *Prawne zabezpieczenie kredytów*, Lubelskie Wydawnictwa Prawnicze, Lublin 1996, s. 39.

[36] Szerzej na ten temat: A.M. Jurkowska, *Utrata uprawnień windykacyjnych banków*, Glosa 1998, nr 1, ss. 8-11; D. Pawłyszcze, *Bankowe tytuły egzekucyjne*, „Przegląd Prawa Handlowego" 1998, nr 3, ss. 19-30.

4.2.3. Regulaminy bankowe

Zgodnie z art. 109 ustawy banki w zakresie swojej działalności mogą wydawać ogólne warunki umów oraz regulaminy[37], które określają: warunki otwierania i prowadzenia rachunków bankowych, rodzaje udzielanych kredytów oraz warunki umów kredytu i umów pożyczki, warunki udostępniania skrytek sejfowych oraz warunki wykonywania innych czynności usługowych banku. Zgodnie z ust. 2 tegoż artykułu postanowienia ogólnych warunków umów oraz regulaminów są dla stron wiążące, o ile strony w umowie nie ustalą odmiennie swych praw i obowiązków. Regulaminy bankowe pełniąc funkcję regulatorów umów ułatwiają zawieranie umów. W praktyce pełnią rolę podstawowego regulatora stosunków obligacyjnych łączących banki z ich klientami[38]. W przypadku zawierania umowy z wykorzystaniem wzorca nie jest konieczne ustalanie z każdym indywidualnym klientem szczegółowych warunków umów bankowych. Prawo wydawania regulaminów w istocie prowadzi do obniżenia kosztów działalności banków. Wskazana wyżej rola regulaminów nie budzi w istocie zastrzeżeń, ponieważ jest korzystna zarówno dla banków, jak i stron umowy – poprzez obniżenie ceny usługi bankowej. Odrębnym natomiast zagadnieniem jest związanie stron treścią regulaminu. Ponieważ stosowanie regulaminów jest powszechną praktyką banków, to zgodnie z art. 385 § 1 k.c., wystarczy, aby bank stworzył takie warunki, ażeby druga strona mogła z łatwością dowiedzieć się o ich treści. Przyjęte rozwiązanie zakłada, iż klienci banków powszechnie znają treść regulaminów albo choćby wiedzą, jakie ma on znaczenie. Praktyka gospodarcza wskazuje jednak, iż założenie to jest błędne w szczególności w relacjach z konsumentami. Podmioty te bowiem często nie uświadamiają sobie faktu obowiązywania regulaminów, a co za tym idzie nie dążą do zapoznania się z jego treścią. Zgodnie z art. 385 § 1 k.c. nie ma jednak znaczenia, czy strona umowy w ogóle wiedziała o obowiązującym regulaminie i czy zapoznała się z jego postanowieniami. Będzie on elementem kształtującym treść zobowiązania, o ile bank spełni wymagania art. 385 § 1 k.c.

Regulaminy bankowe – ze względu na sposób wiązania stron – przysparzają bankowi w rzeczywistości uprzywilejowaną pozycję w stosunkach zobowiązaniowych. Odwołując się do stosowanej praktyki oraz powszechnie aprobowanej na gruncie prawa cywilnego zasady równorzędności stron, a także, dostrzegając potrzebę ochrony strony typowo słabszej (konsumenta), należałoby zgłosić postulat wprowadzenia obowiązku doręczania regulami-

---

[37] Co do pojęcia regulaminu: Z. R a d w a ń s k i, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1995, s. 150. Problematykę regulaminów omawia E. Ł ę t o w s k a, *Wzorce umowne, ogólne warunki, wzory, regulaminy*, Ossolineum, Wrocław 1975.

[38] W. P y z i o ł, *Skutki prawne zmiany regulaminu bankowego*, „Prawo Bankowe" 1994, nr 1, s. 79.

nów. Wydaje się to niezbędne zwłaszcza w sytuacji, kiedy klientem banku jest konsument.

4.2.4. Czynności obrotu dewizowego

Czynności obrotu dewizowego zostały przez ustawodawcę oddzielone od zwykłych czynności bankowych i innych czynności, które bank może wykonywać, poddając je odmiennemu reżimowi prawnemu. Na ich wykonywanie banki muszą uzyskać oddzielne upoważnienie prezesa Narodowego Banku Polskiego. W art. 99 ustawy wyróżniono dwie grupy takich czynności, przy czym kryterium podziału stanowi, czy upoważnienia wydaje prezes Narodowego Banku Polskiego samodzielnie czy w porozumieniu z ministrem finansów. W tym drugim przypadku zakres tych czynności stanowi listę zamkniętą (*numerus clausus*). Istotnym *novum* przewidzianym w ustawie jest prawo banków wykonujących czynności obrotu dewizowego do otwierania i posiadania rachunków bankowych w bankach za granicą oraz do lokowania środków dewizowych na tych rachunkach.

4.2.5. Prowizje i opłaty

Inaczej, bardziej szczegółowo uregulowano w ustawie kwestię pobierania prowizji i opłat. Zgodnie z art. 110 ustawy bank może pobierać prowizje z tytułu wykonywanych czynności bankowych oraz opłaty za wykonanie innych czynności, w tym także opłaty za przygotowanie, sporządzenie i przekazanie informacji stanowiących tajemnicę bankową uprawnionym przez ustawę osobom, organom i instytucjom. Od obowiązku uiszczania opłat zwolniony jest sąd i prokurator w zakresie określonym w tym przepisie, osoby upoważnione uchwałą Komisji Nadzoru Bankowego oraz inspektor nadzoru bankowego, jeżeli udzielenie informacji następuje na żądanie tych osób.

4.2.6. Zabezpieczenie wierzytelności

Wyróżnienie tego uprawnienia opiera się na kryterium formalnym, to jest art. 93 ust. 1 ustawy. Zgodnie z powołanym przepisem – w celu zabezpieczenia wierzytelności wynikających z czynności bankowych, bank może żądać zabezpieczenia przewidzianego w kodeksie cywilnym i prawie wekslowym oraz zwyczajami przyjętymi w obrocie krajowym i zagranicznym. Treść tego przepisu nie wydaje się jednak jasna. Przyznanie uprawnienia domagania się zabezpieczenia wierzytelności nie wnosi nic nowego do porządku prawnego. Strony bowiem zgodnie z zasadą swobody umów mogą zabezpieczać swoje wierzytelności bez konieczności powoływania się na przepisy szczególne. Pytanie sprowadza się do tego, czy z przepisu tego wynikają jakieś normy, czy też pełni on tylko rolę informacyjną, a może wręcz przeciwnie wynika obowiązek zabezpieczania wierzytelności banku. Moim zdaniem przepis ten nie wnosi generalnie nic nowego ani do porządku prawnego, ani stosowanych zwyczajów w działalności banków.

Wskazywać on może jedynie na potrzebę zabezpieczania wierzytelności bankowych. Istota tego przepisu nabiera znaczenia, jeżeli będziemy go rozpatrywać łącznie z art. 49 ust. 3 oraz art. 126-130 ustawy. Z powołanych przepisów wynika, iż bank może prowadzić działalność, mając na uwadze przede wszystkim bezpieczeństwo ekonomiczne. W takim ujęciu zabezpieczenie wierzytelności nie jest już prawem, ale obowiązkiem banku. Ponieważ jednak obowiązek taki nie został wyrażony w ustawie wprost, można byłoby przyjąć, iż dotyczy on sytuacji zwiększonego ryzyka (*vide*: art. 70 ust. 2 pkt 1) lub znacznego zaangażowania kredytowego w stosunku do jednego klienta.

4.3. Szczególne obowiązki banków

4.3.1. Tajemnica bankowa

Tajemnica bankowa oznacza obowiązek nieujawniania informacji dotyczących banku, jego klientów oraz czynności dokonywanych przez bank. W szerszym znaczeniu tajemnica bankowa obejmuje wszelkie informacje o danym banku i jego klientach, które nie mogą być dostępne ze względu na interes banku, jego kontrahentów lub strony trzeciej[39]. W węższym znaczeniu tajemnica bankowa obejmowałaby wyłącznie niektóre informacje o rachunkach i transakcjach klientów[40]. W literaturze przedmiotu zwraca się również uwagę na to, iż tajemnica bankowa może być rozpatrywana z jednej strony jako ochrona prywatności klientów banku, a z drugiej – jako ochrona interesów banku[41]. W tym drugim znaczeniu pojęcie tajemnicy bankowej obejmowałoby również pojęcie tajemnicy państwowej i służbowej zdefiniowanej w ustawie o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej[42]. Niekiedy do pojęcia tajemnicy bankowej włącza się pojęcie tajemnicy przedsiębiorstwa[43], które zostało określone w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji[44]. Jak słusznie zwrócono w literaturze uwagę – zachowanie tajemnicy bankowej oznacza z jednej strony obowiązek, a z drugiej – może być rozpatrywany jako swego rodzaju przywilej banku służący ochronie jego własnych interesów. W ujęciu tym tajemnica bankowa jest jednym z elementów kreujących wizerunek banku jako instytucji zaufania publicznego[45].

---

[39] B. S m y k l a , *Tajemnica rachunku kredytowego*, „Glosa" 1996, nr 3, s. 2.

[40] *Ibidem*, s. 3.

[41] J. G l i n i e c k a, *op.cit.* s, 31.

[42] Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej (DzU nr 40, poz. 271 z późn. zm.).

[43] Tak B. S m y k l a, *Tajemnica rachunku...*, *op.cit.*, s. 2; R.W. K a s z u b s k i, *Tajemnica bankowa w świetle polskiego ustawodawstwa*, „Bank i Kredyt" 1995, nr 4.

[44] Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (DzU nr 47, poz. 211 z późn. zm.).

[45] B. S m y k l a, *Tajemnica bankowa...*, *op.cit.*, s. 55.

Zgodnie z art. 104 ustawy obowiązek zachowania tajemnicy bankowej ciąży na banku i osobach w nim zatrudnionym. Ponadto obowiązek ten został również nałożony na osoby nie będące pracownikami banku, ale za pośrednictwem których bank wykonuje czynności bankowe (takie jak np. wydawanie kart płatniczych, sporządzanie opinii i ekspertyz). Jedyną grupą nie objętą obowiązkiem zachowania tajemnicy są strony umowy zawieranej z bankiem oraz osoby spoza banku, nie wymienione w art. 104 ustawy (np. klient, który zobaczył dokumenty wystawione na rzecz innej osoby).

W ujęciu przedmiotowym tajemnicą bankową objęte są, zgodnie z cytowanym przepisem, wszystkie informacje dotyczące:

1) czynności bankowych i osób będących stroną umowy, uzyskane w czasie negocjacji oraz związane z zawarciem umowy z bankiem i jej realizacją, z wyjątkiem wiadomości, bez ujawnienia których nie jest możliwe należyte wykonanie zawartej przez bank umowy;

2) osób, które, nie będąc stroną umowy z bankiem, dokonały czynności pozostających w związku z zawarciem takiej umowy (np. dokonały wyceny nieruchomości, na której zostanie ustanowiona hipoteka), z wyjątkiem przypadków, gdy ustawa przewiduje ujawnienie takich czynności.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż tajemnicą bankową objęte są wszystkie wiadomości, również te, które zostały uzyskane w czasie negocjacji, jak i te które związane są z zawarciem umowy z bankiem i jej realizacją. Z przepisów dotyczących tajemnicy bankowej można byłoby wyinterpretować, nie wyrażony wprost, obowiązek banku stworzenia takiego systemu i organizacji pracy, który uniemożliwiałby osobom trzecim uzyskanie informacji objętych tajemnicą. Praktyka banków w tym względzie znacznie odbiega od doskonałości (np. dokumenty pozostawione na wierzchu stwierdzające wpłatę, stan konta, wysokość kredytu, z którymi może zapoznać się każdy stojący w kolejce lub przy okienku).

W porównaniu jednak z ustawą z roku 1989, w której tajemnicą objęte były tylko obroty i stany rachunków[46], jest to znacząca zmiana w konstrukcji tajemnicy bankowej.

Szczelność systemu bankowego chroniona tajemnicą bankową podważana jest jednak przez licznie występujące w ustawie wypadki dopuszczające przekazywanie informacji na zewnątrz banku. Niepokojącym może być fakt znacznego powiększenia liczby tych wypadków w nowej ustawie. Analiza przepisów ustawy prowadzi do wniosku, iż można wyróżnić dwie podstawowe grupy wypad-

[46] Sformułowanie powyższe budziło liczne kontrowersje w doktrynie. Kwestią sporną było czy przepis ten obejmował swym zakresem tylko rachunki bankowe czy również rachunki kredytowe. Ponadto, czy tajemnicą bankową objęty był sam fakt posiadania rachunku bankowego. Zobacz A. P o m o r s k a, *op.cit.*, ss. 104-106; B. S m y k l a, *Tajemnica bankowa...*, *op.cit.*, ss. 48--50, R. T u l p i n, *op.cit.*, ss. 3-4.

ków zwolnienia banku od zachowania tajemnicy bankowej. Do pierwszej należałoby zaliczyć sytuacje, kiedy informacja przekazana przez bank pozostaje nadal w sektorze bankowym. Druga grupa obejmowałaby sytuacje, kiedy informacja ta przekazywana jest na zewnątrz sektora bankowego.

W pierwszej grupie z żądaniem udzielenia informacji zwrócić się mogą: (1) inne banki, (2) osoby upoważnione uchwałą Komisji Nadzoru Bankowego, (3) inspektorzy nadzoru bankowego, (4) prezes Zarządu Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Zgodnie z art. 105 ustawy bank ma obowiązek udzielenia informacji stanowiących tajemnicę bankową innym bankom o wierzytelnościach oraz o obrotach i stanach rachunków bankowych w zakresie, w jakim informacje te są potrzebne – w związku z udzielaniem kredytów, pożyczek pieniężnych, gwarancji bankowych i poręczeń oraz czynnościami obrotu dewizowego, a także w związku z konsolidacją sprawozdań finansowych – bankom należącym do bankowej grupy kapitałowej. Porównując nową regulację do tej, która zawarta była w ustawie o prawie bankowym z roku 1989 należy zwrócić uwagę na wprowadzone zmiany w tym zakresie. Po pierwsze, ustawodawca jednoznacznie określił, iż udzielenie odpowiedzi na żądanie innego banku ma postać obowiązku. Po drugie, rozszerzony został zakres przekazywanych informacji do wszystkich wierzytelności, a nie tylko udzielonych kredytów. Po trzecie, rozszerzono podstawę uprawniającą bank do żądania przekazania informacji objętych tajemnicą, obejmując obok udzielanych kredytów, pożyczek, poręczeń i gwarancji, także czynności obrotu dewizowego.

W ramach sektora bankowego obowiązek udzielania informacji spoczywa również na banku, jeżeli z żądaniem takim zwrócą się osoby upoważnione uchwałą Komisji Nadzoru Bankowego oraz inspektorzy nadzoru bankowego. Mogą oni w szczególności żądać wglądu do ksiąg, bilansu, rejestrów, planów, sprawozdań i innych dokumentów oraz żądać sporządzenia kopii tych dokumentów i innych nośników informacji (art. 139). Z żądaniem udzielenia informacji zwrócić się również może prezes Zarządu Bankowego Funduszu Gwarancyjnego w zakresie określonym w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 roku o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym[47].

Nowa ustawa o prawie bankowym uprawnia banki do utworzenia instytucji do zbierania i udostępniania bankom informacji o wierzytelnościach oraz obrotach i stanach rachunków bankowych w zakresie, w jakim informacje te są potrzebne w związku z udzielaniem kredytów, pożyczek pieniężnych, gwarancji bankowych i poręczeń (art. 105 ust. 4). W związku z powyższym banki będą mogły przekazywać informacje nie tylko sobie wzajemnie, ale również powołanej w tym celu instytucji.

[47] DzU z 1995 r. nr 4, poz. 18 z późn. zm.

Daleko idące zmiany dotyczą obowiązku przekazywania informacji objętych tajemnicą bankową podmiotom spoza sektora bankowego. Przedstawienie zasygnalizowanych przypadków wykracza poza ramy tematyczne niniejszego artykułu. Trudno jednak nie zauważyć, iż tak znaczna liczba wyjątków podważa istotnie samą zasadę tajemnicy bankowej (*vide*: art. 105 ust. 1 pkt 2).

4.3.2. Przeciwdziałanie przestępczości

Zagadnieniem odrębnym, ale związanym z uchyleniem tajemnicy bankowej jest nałożony na bank obowiązek przeciwdziałania wykorzystywaniu swojej działalności dla celów mających związek z przestępstwem, o którym mowa w art. 299 kodeksu karnego (w szczególności „prania brudnych pieniędzy") lub w celu ukrycia działań przestępczych (art. 106 prawa bankowego). W przypadku uzasadnionego podejrzenia o nielegalnym pochodzeniu pieniędzy bank ma obowiązek zawiadomić prokuratora. W razie otrzymania takiego zawiadomienia prokurator może:

1) żądać informacji o obrotach i stanach rachunków bankowych klienta, którego dotyczy zawiadomienie. Żądanie takie może, co jest istotną zmianą, zostać złożone w toku czynności podejmowanych na podstawie art. 307 kodeksu postępowania karnego[48], czyli w toku czynności sprawdzających, jeszcze przed formalnym wszczęciem postępowania karnego;
2) zawiesić wypłaty środków pieniężnych z rachunku bankowego klienta, na okres nie dłuższy niż 3 miesiące[49].

Jak trafnie podkreśliła J. Gliniecka[50] rozwiązanie powyższe ma charakter szczególny i stanowi wyjątek od zasady, iż prokurator ma prawo żądać od banku informacji objętych tajemnicą dopiero wtedy, gdy postępowanie karne zostało już wszczęte, a zarzut postawiony. Odstępstwo od tej zasady polega na tym, iż informacje objęte tajemnicą są wyjawiane prokuratorowi bez wszczęcia postępowania karnego i to właśnie one mogą stać się podstawą wszczęcia tego postępowania. Rozwiązanie powyższe uzasadnia się koniecznością podjęcia walki z „praniem brudnych pieniędzy".

Kolejnym obowiązkiem banku związanym z przeciwdziałaniem przestępczości jest prowadzenie stosownego rejestru wpłat gotówkowych. Bank jest zobowiązany do prowadzenia rejestru wpłat gotówkowych powyżej określonej kwoty oraz danych o osobach dokonujących wpłaty i na których rzecz wpłata została dokonana[51].

---

[48] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (DzU nr 89, poz. 555). Na podstawie ustawy powołanej w przypisie wyżej Kodeks postępowania karnego wchodzi w życie z dniem 1 września 1998 r.

[49] Art. 106 ust. 3 pkt 2 ustawy o prawie bankowym.

[50] J. Gliniecka, *op.cit.*, s. 68.

[51] Zobacz zarządzenie nr 16/92 prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 1 października 1992 r. sprawie zasad postępowania banków w razie ujawnienia okoliczności wska-

Przyjęte rozwiązania prawne w tym zakresie przeciwdziałania przestępczości są konsekwencją dostosowywania polskiego prawa do standardów obowiązujących w krajach Unii Europejskiej[52].

4.3.3. Ogłaszanie w miejscu wykonywania działalności informacji dla klientów banku

Trzeci z kolei szczególny obowiązek nałożony na banki przez ustawodawcę dotyczy ogłaszania w miejscu wykonywania działalności informacji dla klientów banków (art. 111). Podobnej treści przepis zawarty był w ustawie o prawie bankowym z roku 1989 (art. 97^1). W nowej ustawie katalog informacji został poszerzony, bowiem obok stawek oprocentowania środków na rachunkach bankowych, kredytów i pożyczek oraz stawek prowizji, banki będą obowiązane ogłaszać wysokości opłat, terminy kapitalizacji odsetek oraz stosowane kursy walutowe. Te nowe informacje będą niewątpliwie przydatne mniej doświadczonym i mniej dociekliwym klientom banku.

4.3.4. Inne szczególne obowiązki banków

Poza wskazanymi wyżej szczególnymi obowiązkami ustawa o prawie bankowym nakłada na bank wiele innych obowiązków, przy czym niektóre z nich właściwe są tylko dla banków. W szczególności można tu wskazać na obowiązek utrzymania współczynnika wypłacalności (art. 128)[53], płynności płatniczej, która dostosowana jest do rozmiarów i rodzaju prowadzonej działalności (art. 8) oraz na konieczność powołania w banku organu kontroli wewnętrznej (art. 9). Do obowiązków kontroli wewnętrznej ustawodawca zaliczył sprawdzanie legalności i prawidłowości działalności prowadzonej przez bank oraz prawidłowości i rzetelności składanych sprawozdań i informacji. W zakresie pierwszego i drugiego obowiązku wprowadzone zasady są realizacją przyjętych założeń, zgodnie z którymi przebudowa ustawodawstwa bankowego powinna prowadzić przede wszystkim do poprawy bezpieczeństwa ekonomicznego

---

zujących na lokowanie w banku środków pieniężnych lub innych wartości majątkowych pochodzących lub mających związek z przestępstwem oraz przy dokonywaniu wpłat gotówkowych przekraczających określoną kwotę (Dz.Urz. NBP nr 9, poz. 20. Zarządzenie utrzymano w mocy na podstawie obwieszczenia prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu obowiązujących przepisów wykonawczych wydanych w wykonaniu ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (Dz.Urz. NBP nr 5, poz. 9).

[52] Zobacz J. G l i n i e c k a, *op.cit.*, s. 70. W szczególności istotne znaczenie ma dyrektywa z dnia 28 czerwca 1991 r. o zapobieganiu wykorzystywania systemu finansowego do prania brudnych pieniędzy – J. K. S o l a r z, *op.cit.*, s. 82.

[53] Zgodnie z art. 128 współczynnik ten wynosi 8%. Dla banków rozpoczynających działalność ustawodawca podniósł ten próg, i tak przez pierwsze 12 miesięcy współczynnik ten musi wynosić 15%, a przez następne 12 miesięcy – 12%.

działalności banków[54]. Założenie to jest również zbieżne z postanowieniami płynącymi z dyrektyw EWG[55].

5. Nadzór bankowy

Dla wyczerpującego omówienia problematyki charakteru banku na tle innych przedsiębiorców konieczne jest również przedstawienie istoty i zakresu nadzoru bankowego.

Zagadnienie to zostało na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy wyczerpująco omówione w literaturze przedmiotu[56].

Pojęcie nadzoru bankowego najczęściej oznacza uprawnienie do wkraczania przez organ nadzorczy w sferę działalności banków, by za pomocą prawem przewidzianych środków zapewnić legalne, bezpieczne i sprawne ich funkcjonowanie[57]. Uzasadnieniem utworzenia instytucji nadzoru było zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa gromadzonych na rachunkach bankowych środków pieniężnych[58]. Instytucja nadzoru bankowego (nad instytucjami kredytowymi) właściwa jest również dla prawa Unii Europejskiej. Pojmowana jest ona jako techniki, które, niezależnie od formy i sposobu przeprowadzania, są stosowane przez kompetentne władze poszczególnych państw członkowskich w celu kontrolowania, czy transakcje instytucji kredytowych przeprowadzane są z należytą ostrożnością[59].

Zarówno w ujęciu doktryny polskiej, jak i w regulacjach Unii Europejskiej istota nadzoru sprowadza się do zapewnienia bezpieczeństwa i „ostrożnego" funkcjonowania banku, co niewątpliwie stanowi ochronę interesów klientów banku, ale również chroni system bankowy przed destabilizacją[60].

Nadzór nad działalnością banków sprawuje, na podstawie ustawy o prawie bankowym i ustawy o Narodowym Banku Polskim[61], nowo powołany organ –

---

[54] C. Kosikowski, *op.cit.*, s. 18.

[55] Zob. np. dyrektywa o współczynniku wypłacalności instytucji kredytowej i dyrektywa w sprawie funduszy własnych instytucji kredytowych, J.K. Solarz, *op.cit.*, s. 82.

[56] Problematyka nadzoru bankowego podjęta została przez następujących autorów: D. Daniluk, *Nadzór bankowy w Polsce, Biblioteka Menadżera i Bankowca*, Warszawa 1992, L. Góral, *Charakter prawny nadzoru NBP w okresie przekształceń polskiego systemu bankowego*, „Folia Iuridica" UŁ 1994, ss. 99-105; A. Pomorska, *op.cit.*, ss. 145-153; A. Ząbkowicz, *Nadzór bankowy w gospodarce rynkowej*, „Bank i Kredyt" 1990, nr 10.

[57] Patrz A. Pomorska, *op.cit.*, s. 145.

[58] *Ibidem.*

[59] E. Fojcik-Mastalska, *op.cit.*, s. 57.

[60] System bankowy stanowi spójną całość, w efekcie czego upadłość jednego banku może na zasadzie domina spowodować rozchwiania stabilności całego systemu i przyczynić się do upadłości innych banków.

[61] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (DzU nr 140, poz. 938).

Komisja Nadzoru Bankowego. Celem nadzoru, na podstawie art. 133 prawa bankowego, jest zapewnienie bezpieczeństwa środków pieniężnych gromadzonych na rachunkach bankowych oraz zgodności działalności banków z przepisami ustawy o prawie bankowym, o Narodowym Banku Polskim, statutem oraz decyzją o wydaniu zezwolenia na utworzenie banku. W ramach sprawowanego nadzoru badaniu podlega między innymi[62] zgodność udzielanych kredytów i pożyczek pieniężnych z obowiązującymi w tym zakresie przepisami. Badaniu podlegają również zabezpieczenia i terminowości spłaty kredytów i pożyczek pieniężnych oraz badaniu stosowanego oprocentowania kredytów i pożyczek. Obok Komisji Nadzoru Bankowego szczególną rolę sprawują biegli rewidenci powołani do badania sprawozdań finansowych banków. Biegły rewident przeprowadzający badanie sprawozdań finansowych banku jest zobowiązany, na podstawie art. 136 ustawy o prawie bankowym, niezwłocznie powiadomić Komisję Nadzoru Bankowego o ujawnionych faktach wskazujących między innymi na popełnienie przestępstwa, naruszenie przepisów regulujących działalność banku oraz na naruszenie zasad dobrej praktyki bankowej lub inne zagrożenie interesów klientów banku. W razie stwierdzenia nieprawidłowości Komisja Nadzoru Bankowego w ramach sprawowanego nadzoru może zlecić bankowi podjęcie pewnych działań (np. zwiększenia funduszy własnych, zaniechania określonych form reklamy) oraz wyciągnąć konsekwencje w stosunku do członków zarządu. Działania organu nadzoru nie mogą ingerować w stosunki umowne, co znajduje wyraz normatywny w przepisie art. 138 ust. 7 powołanej ustawy. Przepis ten stanowi mianowicie, iż środki podejmowane w ramach nadzoru nie mogą naruszać umów zawartych przez bank.

6. Bank jako instytucja zaufania publicznego

Określenie banku jako instytucji zaufania publicznego spotykane jest w literaturze poświęconej analizie prawa bankowego[63] i bankom funkcjonującym w Polsce[64] – nie zostało jednak przez autorów wyjaśnione i uzasadnione. Określenie banku jako instytucji zaufania publicznego ma doniosłe znaczenie przy opisie jego charakteru prawnego oraz do określenia jego pozycji w stosunkach umownych. Analiza cytowanej literatury prowadzi do wniosku, iż powołani autorzy

[62] Art. 133 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe.

[63] A. Pomorska, *op.cit.*, s. 145; B. Smykla, *Tajemnica rachunku bankowego...*, *op.cit.*, s. 2.

[64] Z. Dobosiewicz, *Podstawy bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 34.

określenie to wiążą bądź z tajemnicą bankową[65], bądź z problematyką nadzoru bankowego[66]. Wydaje się jednak, określenie to ma znaczenie ogólniejsze.

Z instytucją zaufania publicznego związane są określone oczekiwania jej klientów. W przypadku banków oczekiwania te będą jednak różne w zależności od typu zawartej umowy. Posiadacz rachunku zwróci uwagę na bezpieczeństwo złożonych w banku środków, co dla kredytobiorcy z kolei nie będzie miało większego znaczenia. Będzie on oczekiwał lojalności i kompetencji, a co za tym idzie – nienadużywania silniejszej pozycji banku. Wydaje się jednak, iż zrelatywizowanie tego pojęcia w zależności od zawartej umowy (inne wyznaczniki dla kredytobiorcy, inne dla posiadacza lokaty) nie byłoby uzasadnione. Prowadziłoby to bowiem do różnego ujmowania tego pojęcia wskutek czego dla kredytobiorców bank mógłby uchodzić za instytucję zaufania publicznego, a posiadacze lokaty odmawialiby tego przymiotu. W związku z powyższym należałoby przyjąć, iż te odmienne kryteria oceny dotyczą tego samego zjawiska. Innymi słowy pojęcie instytucji zaufania publicznego mieści w sobie wielorakie kryteria i ma znaczenie uniwersalne. Stąd też wydaje się stosowne znalezienie kryteriów uniwersalnych i oderwanych od konkretnych umów.

Analiza poszczególnych przypadków prowadzi do wniosku, iż możliwe jest wyodrębnienie trzech kryteriów uprawniających do określenia banku jako instytucji zaufania publicznego. Są to: bezpieczeństwo ekonomiczne, rzetelność (poprawność przeprowadzania rozliczeń, naliczania odsetek, itd.) oraz lojalność wobec partnera umowy.

Bezpieczeństwo ekonomiczne oznaczałoby, iż środki powierzone bankowi pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym będą klientowi zwrócone. Oznacza to, iż bank, obracając tymi środkami powinien uwzględniać przede wszystkim ryzyko dokonywanych transakcji i nie narażać swojej działalności na straty. Oznacza to również, iż bank jest zobowiązany do zapewnienia bezpiecznych warunków przechowywania powierzonych mu środków.

Drugi z wymienionych elementów oznacza, iż klienci banku działają w zaufaniu do prowadzonych przez bank rozliczeń, naliczania odsetek, stosowania odpowiednich systemów informatycznych, zabezpieczenia danych przed utratą itd. Wyliczenie powyższe ma charakter przykładowy i określa ono przede wszystkim kierunek oczekiwań skierowanych pod adresem banku. Trudno byłoby bowiem mówić o banku jako instytucji zaufania publicznego, który nalicza odsetki w sposób nieprawidłowy, gubi dane, a usprawiedliwia się, np. awarią systemu komputerowego.

---

[65] Patrz: B. Smykla, *Tajemnica rachunku bankowego...*, *op.cit.*, s. 2; Z. Dobosiewicz, *op.cit.*, s. 34.

[66] Patrz: A. Pomorska, *op.cit.*, s. 145.

Bank jako strona umowy powinien być w stosunku do swego partnera umowy lojalny. W powołanej literaturze wskazuje się przede wszystkim na obowiązek zachowania tajemnicy bankowej. Obok tego jednak można wskazać na inne oczekiwania, np. iż bank jako profesjonalista nie będzie wykorzystywał na niekorzyść drugiej strony swojego doświadczenia i wiedzy, będzie natomiast rzetelnie informował klienta o wszystkich sposobach i skutkach operacji bankowych. Zaufanie do banku nakładałoby obowiązek udzielenia wyczerpujących informacji, a w szczególności tych, które dotyczą obciążenia kosztami, zmniejszeniem oprocentowania i innych negatywnych skutków wynikających z zawartej umowy.

Powyższe rozważania odnosiły się do określenia oczekiwań klientów w stosunku do banków. Nie uwzględniały natomiast obowiązujących norm prawnych, regulaminów bankowych i przyjętych zwyczajów. Dla analizy banku jako instytucji zaufania publicznego istotne jest ustalenie, w jakim zakresie wskazane kryteria, tj. bezpieczeństwo ekonomiczne, rzetelność i lojalność wobec partnera umowy znajdują uzasadnienie normatywne.

W zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego ustawa o prawie bankowym zawiera wiele przepisów. W szczególności wskazać można na przepisy regulujące założenie banku, w tym wymóg posiadania odpowiedniej wysokości kapitału (art. 32), uzyskania stosownego zezwolenia (art. 36), posiadania pomieszczeń wyposażonych w odpowiednie urządzenie techniczne, należycie zabezpieczające przechowywane w banku wartości (art. 30 ust. 1 pkt 1 ppkt b), jak również szczególne kwalifikacje wymagane od założycieli i członków zarządu. Również po założeniu banku jego bezpieczeństwo ekonomiczne znajduje uzasadnienie normatywne. Wskazać tu można choćby przepisy art. 49 ust. 3, zgodnie z którymi bank swobodnie dysponuje powierzonymi środkami, a w zamian dokłada wszelkich starań w zakresie bezpieczeństwa powierzonych środków pieniężnych, oraz art. 126, zgodnie z którym w celu zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego jest obowiązany posiadać fundusze własne, dostosowane do rozmiarów prowadzonej działalności. Istotne znaczenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego banków mają również przepisy o nadzorze bankowym (art. 131-141) i kontroli wewnętrznej (art. 10). W przypadku wystąpienia groźby upadłości banku szczególna regulacja dotycząca postępowania naprawczego (art. 142-146), przejęcia banku przez inny bank (art. 147-157). W przypadku upadłości banku znajdują zastosowanie – obok przepisów art. 158-169 – również przepisy ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym. Analiza wskazanych przepisów prawnych skłania do przekonania, iż ustawodawca stworzył podstawy prawne bezpiecznego pod względem ekonomicznym działania banków.

W zakresie dwóch pozostałych kryteriów, tj. rzetelności i lojalności wobec partnera umowy, przepisy prawa bankowego zawierają mniej nakazów i zakazów skierowanych do banku. Wskazać tu można przepisy regulujące tajemnicę ban-

kową (art. 104-105), obowiązek ogłaszania w miejscu wykonywania czynności, w sposób ogólnie dostępny, stosowane stawki oprocentowania środków na rachunkach bankowych, kredytów i pożyczek, a także stawki prowizji i wysokość opłat, terminy kapitalizacji odsetek oraz stosowane kursy walutowe (art. 111). Zasada lojalności wobec partnera umowy jest dobrym obyczajem kupieckim, której treść powinna wynikać nie z przepisów prawa, lecz dobrych zasad postępowania.

7. Uwagi końcowe

Reasumując, można powiedzieć, że banki należą do grupy przedsiębiorstw szczególnych. Ta swoista odmienność banków od zwykłych przedsiębiorstw wynika, w pierwszej kolejności, z przedmiotu działania banku, a co za tym idzie wyposażenia banku w szczególne przywileje i nałożenia nań szczególnych obowiązków. Wysoki poziom oczekiwań wobec banków związany z jego bezpieczeństwem ekonomicznym i profesjonalnym charakterem działalności znajduje wyraz w określeniu banku jako instytucji zaufania publicznego.

Marek Janczyk

The Bank As a Business Entity

Abstract

The article presents the legal characteristics of the bank as a specific instance of a commercial entity. Particular focus is placed on features which significantly distinguish banks from other types of businesses. First, a definition is given of the concepts of bank, bank activities and the extent to which banks may engage in other ventures. Viewed from this perspective, banks are seen as specialized enterprises authorized exclusively to perform banking activities and largely banned from undertaking other business. To complete the picture, the author reviewed selected issues in laws and duties in reference specifically to these forms of organization. Besides the definition and scope of activities, laws and duties are another feature setting banks apart from other entrepreneurs. In particular, the discussion centered on bank confidentiality, crime prevention, the statutory effect of bank documents, banks' right to issue bank collection titles, by-laws, etc.

Maria Janczyk

POSTĘPOWANIE UPADŁOŚCIOWE DOTYCZĄCE BANKÓW

1. Uwagi wprowadzające

Prowadzenie działalności gospodarczej w warunkach gospodarki rynkowej zawsze wiąże się z ryzykiem wystąpienia niewypłacalności podmiotów prowadzących taką działalność. We współczesnej gospodarce wolnorynkowej upadłość jest instrumentem weryfikującym i dokonującym selekcji przede wszystkim małych przedsiębiorstw. Nie omija ona również przedsięwzięć gospodarczych prowadzonych na dużą skalę. Do podmiotów podlegających upadłości, zgodnie z obowiązującym stanem prawnym należą także banki.

W związku ze szczególną rolą, jaką spełniają banki w gospodarce państwa, należy wobec tych podmiotów przyjąć odmienne konstrukcje prawne dotyczące ich upadłości. Skutki społeczne, gospodarcze i ekonomiczne upadłości banku są znacznie szersze aniżeli innego przedsiębiorcy. Banki działają bowiem w atmosferze publicznego zaufania, a ogłoszenie ich upadłości naraża na utratę oszczędności szerokie grono deponentów. System prawny, rozwiązując problem niewypłacalności dłużnika i możliwość zaspokojenia jego wierzycieli, musi uwzględniać te odmienności. Dlatego właśnie postępowanie upadłościowe dotyczące banku jest prowadzone nie tylko na podstawie przepisów prawa upadłościowego[1], ale również na podstawie przepisów prawa bankowego[2]. Przepisy prawa bankowego regulujące upadłość banków są przepisami szczególnymi i zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generalis* w zakresie przez siebie regulowanym wyłączają stosowanie przepisów prawa upadłościowego. Ponadto wykładnia przepisów rozdziału XII prawa bankowego jako przepisów szczególnych

[1] Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 października – Prawo upadłościowe (tj. DzU z 1991 r. nr 18, poz. 512 z późn. zm.).

[2] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (DzU nr 140, poz. 939).

powinna być dokonana zgodnie z zasadą *execeptiones non sunt extendendae,* która oznacza zakaz stosowania wykładni rozszerzającej oraz nakaz interpretacji wyłącznie według językowych reguł wykładni. W postępowaniu tym znajdują zastosowanie także niektóre przepisy prawa spółdzielczego i kodeksu handlowego. Przepisy te określają strukturę, prawa i obowiązki upadłego banku. W związku z wyraźnym odesłaniem zawartym w art. 68 prawa upadłościowego w postępowaniu tym stosowane są odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

Celem artykułu jest przedstawienie całego przebiegu postępowania upadłościowego dotyczącego banków. Ze względu na szeroki zakres tematu i ograniczone ramy artykułu szczególna uwaga poświęcona zostanie regulacjom normatywnym zawartym w prawie bankowym. W węższym zakresie przedstawiono natomiast przebieg postępowania upadłościowego, a zwłaszcza poszczególne instytucje prawne wynikające z przepisów prawa upadłościowego.

W artykule wykorzystano poglądy doktryny i orzecznictwa odnoszące się także do prawa bankowego z roku 1989 w zakresie, w jakim nie uległy one dezaktualizacji w stosunku do nowego stanu prawnego.

2. Odrębności postępowania upadłościowego w przypadku upadłości banków

Rozwiązania prawne przyjęte w prawie bankowym znacznie odbiegają od tych, które zostały zawarte w prawie upadłościowym. Przepisy prawa bankowego wprowadzają odrębności w postępowaniu upadłościowym prowadzonym przeciwko bankom. Odrębności te, dotyczą zarówno struktury postępowania (rozwiązania o charakterze procesowym), jak i postanowień rzeczowych (rozwiązania o charakterze materialnym)[3].

Odrębności wynikające z prawa bankowego możemy podzielić na trzy grupy. W pierwszej znajdują się przepisy regulujące działania naprawcze, likwidację i przejęcie banku. Działania te podejmowane są przed wszczęciem postępowania upadłościowego. Do odrębności tych należy zaliczyć następujące regulacje:

a) z chwilą zaistnienia w banku sytuacji ekonomicznej, której następstwem może być ogłoszenie upadłości, Komisja Nadzoru Bankowego podejmuje odpowiednie działania naprawcze, których celem ma być uzdrowienie sytuacji finansowej banku (art. 142 – 146);
b) bank zagrożony niewypłacalnością może zgodnie z art. 147 oraz 158 prawa bankowego zostać przejęty przez inny bank;

[3] F. Zedler, *Prawo upadłościowe i układowe*, Toruń 1997, s. 314.

c) z chwilą zaistnienia sytuacji będącej podstawą ogłoszenia upadłości banku, Komisja Nadzoru Bankowego zawiesza jego działalność (art. 158).

W drugiej grupie znajdują się przepisy normujące wszczęcie postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości. Są to następujące regulacje:

a) sądem właściwym do rozpoznania wniosku o ogłoszenie upadłości banku jest sąd – okręgowy sąd gospodarczy właściwy dla siedziby banku (art. 160);

b) podmiotem wyłącznie uprawnionym do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości banku jest Komisja Nadzoru Bankowego (z art. 158);

c) rozpatrując wniosek o ogłoszenie upadłości banku, sąd wysłuchuje przedstawiciela Komisji Nadzoru Bankowego oraz prezesa i ewentualnie innych członków ostatniego zarządu tego banku, a ponadto jeżeli wniosek dotyczy banku państwowego lub banku będącego jednoosobową spółką skarbu państwa, także przedstawiciela ministra skarbu państwa oraz przedstawiciela Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, jeżeli bank korzysta z jego pomocy ;

d) syndykiem banku może być tylko osoba posiadająca znajomość organizacji i zasad działalności banku lub inny bank (art. 160);

e) ogłaszając upadłość banku, sąd ustanawia kuratora do reprezentowania upadłego banku w toku postępowania (art. 160).

Grupa trzecia obejmuje regulacje dotyczące właściwego postępowania upadłościowego:

a) z dniem ogłoszenia upadłości powstaje cały szereg skutków prawnych związanych ściśle z czynnościami bankowymi, w tym: ulegają rozwiązaniu umowy rachunku bankowego, kredytu i pożyczki, jeżeli do dnia ogłoszenia upadłości nie oddano środków do dyspozycji kredytobiorcy lub pożyczkobiorcy, a także umowy poręczenia, gwarancji bankowych i akredytyw, jeżeli do dnia ogłoszenia upadłości bank nie otrzymał prowizji z tytułu tych czynności oraz umowy o udostępnienie skrytek sejfowych i umowy przechowania (art. 161);

b) uczestnikiem postępowania staje się Bankowy Fundusz Gwarancyjny (art. 161) ;

c) termin do zgłaszania wierzytelności wynosi 3 miesiące od daty zamieszczenia ostatniego obwieszczenia o ogłoszeniu upadłości banku, o ile sąd nie wyznaczy terminu krótszego; w trybie tym nie podlegają jednak zgłoszeniu wierzytelności z tytułu rachunków bankowych (art. 163);

d) z dniem objęcia przez syndyka zarządu upadłym bankiem ulegają rozwiązaniu z mocy prawa jego organy, a także zostaje odwołany zarząd komisaryczny oraz kurator ustanowiony na podstawie art. 144 ust. 1 prawa bankowego (art. 162);

e) należności banku zaspokajane są zgodnie z art. 204 prawa upadłościowego z uwzględnieniem zmian wynikających z art. 167 prawa bankowego;

f) odmienny jest przebieg postępowania upadłościowego:
- wniosek o dopuszczenie do zawarcia układu z wierzycielami banku może być złożony przez akcjonariuszy (członków) reprezentujących dwie trzecie kapitału lub funduszu udziałowego upadłego banku, a w stosunku do banku spółdzielczego – także przez bank regionalny, którego bank spółdzielczy jest akcjonariuszem (art. 162);
- przed wydaniem postanowienia w sprawie dopuszczenia do zawarcia układu sędzia-komisarz wysłuchuje syndyka, przedstawiciela Komisji Nadzoru Bankowego, a także przedstawiciela ministra finansów, jeżeli upadłym jest bank, za którego zobowiązania z tytułu rachunków oszczędnościowych odpowiada skarb państwa (art. 164);
- jeżeli nie dojdzie do zawarcia układu z wierzycielami podejmowane są działania zmierzające do zbycia banku w całości, nabywcą może być jedynie inny bank (art. 165);
- jeżeli nie nastąpi zbycie przedsiębiorstwa bankowego w całości syndyk za zgodą sędziego-komisarza podejmuje odpowiednie czynności w celu sprzedaży poszczególnych składników majątku banku (art. 166).

Rozwiązania prawne przyjęte w prawie bankowym są fragmentem definiowania banku jako specyficznego przedsiębiorcy, którego działalność opiera się na przepisach zawierających unormowania odmienne od tych, które dotyczą innych uczestników rynku.

Odrębności postępowania upadłościowego dotyczącego banku wynikają jednak nie tylko z prawa bankowego. Także w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 roku o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym[4] zawarte są przepisy odnoszące się do postępowania upadłościowego dotyczącego banków. Przepisy te regulują w sposób odmienny zaspokajanie wierzytelności deponentów upadłego banku. Szczególna regulacja normatywna zawarta jest również w przepisach prawa upadłościowego. Przepisy te regulują odrębności postępowania co do upadłości instytucji emitujących listy zastawne i obligacje. Na podstawie art. 227 prawa upadłościowego przepisy te znajdują zastosowanie do banków emitujących listy zastawne i obligacje. Generalnie odrębności te polegają na wyodrębnieniu z masy upadłości banku osobnej masy – przeznaczonej na zaspokojenie praw posiadaczy listów zastawnych lub obligacji oraz na ustanowieniu kuratora.

[4] Ustawa z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (DzU z 1995, nr 4, poz. 18 z późn. zm.).

3. Postępowanie naprawcze, likwidacja i przejęcie banku

Postawienie banku w stan upadłości pociąga za sobą wiele niekorzystnych skutków. Powoduje utratę części oszczędności deponentów, może doprowadzić do destabilizacji rynku bankowego, co pociąga za sobą negatywne konsekwencje dla gospodarki kraju. Stąd też postępowanie upadłościowe jako rozwiązanie ostateczne poprzedzone jest działaniami zmierzającymi do poprawy sytuacji ekonomicznej banku. Działania te, określane są jako procedury naprawcze (sanacyjne)[5].

Procedury naprawcze są wszczynane oraz prowadzone na podstawie przepisów prawa bankowego. Obejmują one postępowanie naprawcze i zarząd komisaryczny (art. 142-146).

Zgodnie z przepisami ustawy podstawy wszczęcia procedur naprawczych i ogłoszenia upadłości banków są podobne. Wszczęcie jednego z tych postępowań zależy od Komisji Nadzoru Bankowego. W tym sensie postępowania te są konkurencyjne. Regułą jest podejmowanie wobec banku zagrożonego niewypłacalnością działań naprawczych. Dopiero niepowodzenie tych procedur powoduje uruchomienie działań mających na celu zakończenie bytu prawnego banku.

3.1. Zasady i tryb postępowania naprawczego

Postępowanie naprawcze stanowi pierwszy rodzaj, pierwsze stadium procedur sanacyjnych. Postępowanie to ze względu na zakres i charakter środków ingerencji, jakie stosuje Komisja Nadzoru Bankowego, niewiele różni się od klasycznych środków nadzoru, dlatego stanowi rodzaj „naturalnego" łącznika pomiędzy rozdziałem 11 a 12 prawa bankowego[6].

Przepisy ustawy określają trojakiego rodzaju przesłanki obligatoryjne, które powodują wszczęcie postępowania naprawczego. Należą do nich: powstanie straty bilansowej, groźba nastąpienia takiej straty oraz powstanie niebezpieczeństwa niewypłacalności banku. Sama groźba wystąpienia straty i to bez względu na jej wysokość lub istniejące niebezpieczeństwo niewypłacalności wystarcza, by wymusić określone działania władz banku. Jest to więc rozwiązanie o charakterze wybitnie prewencyjnym, mającym zapobiec upadłości banku.

Obowiązek wszczęcia postępowania naprawczego spoczywa na zarządzie banku, który o zaistniałej stracie bilansowej, groźbie jej powstania lub o niebezpieczeństwie niewypłacalności musi zawiadomić Komisję Nadzoru Bankowego. Ponadto zarząd przedstawia program postępowania naprawczego i zapewnia jego realizację. Komisja Nadzoru Bankowego w razie niepodjęcia powyższych dzia-

[5] A. Pomorska, *Komentarz do prawa bankowego*, Warszawa 1994, s.158.

[6] B. Smykla, *Postępowanie uzdrawiające, zarząd komisaryczny, likwidacja, przejęcie i upadłość banku. Instrumenty regulacji sektora bankowego*, „Bank i Kredyt" 1994, nr 1-2, s. 13.

łań przez zarząd banku może z własnej inicjatywy zobowiązać bank do wszczęcia postępowania naprawczego.

Program postępowania naprawczego może być nadzorowany przez ustanowionego przez Komisję Nadzoru Bankowego kuratora (art. 144 prawa bankowego). Kuratorem może być osoba posiadająca kwalifikacje i doświadczenie zawodowe w zakresie organizacji i zasad działalności banków. Może być nim także osoba prawna. Ustawa określa szczegółowo prawa i obowiązki kuratora. Stosownie do art. 144 ust. 2 prawa bankowego kuratorowi przysługuje prawo uczestniczenia w posiedzeniach organów banków oraz prawo do uzyskania wszelkich informacji niezbędnych do wykonywania tej funkcji. Zgodnie z dyspozycją art. 144 ust. 3 i 4 kuratorowi przysługuje także prawo wniesienia sprzeciwu wobec uchwał oraz decyzji zarządu i rady nadzorczej banku do właściwego sądu gospodarczego, co powoduje wstrzymanie wykonania uchwały (decyzji), a ponadto może on także zaskarżyć uchwałę walnego zgromadzenia akcjonariuszy (walnego zgromadzenia banku spółdzielczego) naruszającą interes banku. Do obowiązków kuratora należy składanie Komisji Nadzoru Bankowego kwartalnego sprawozdania z jego działalności, które zawiera ocenę programu postępowania naprawczego realizowanego przez zarząd banku.

Kuratorem banku w postępowaniu naprawczym może być również Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Za zgodą Komisji Nadzoru Bankowego Fundusz może zostać kuratorem jeżeli stosownie do art. 4 ust. 2 ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, udzielił on zwrotnej pomocy finansowej bankowi zagrożonemu niewypłacalnością. Z chwilą udzielenia tej pomocy zadaniem Funduszu jest kontrola postępowania naprawczego banku, objętego pomocą Funduszu (art. 4 ust. 2 pkt 4 ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym). Pomoc finansowa udzielona ze środków Bankowego Funduszu Gwarancyjnego ma służyć uzdrowieniu sytuacji finansowej banku i tym samym zapobiec ogłoszeniu jego upadłości.

Jeżeli jednak program postępowania naprawczego nie jest wystarczający lub jego realizacja nie jest należyta Komisja Nadzoru Bankowego może zrealizować dalsze uprawnienia wobec zagrożonego banku. Przede wszystkim może zakazać wypłat lub ograniczyć wypłaty z zysków banku za poprzedni rok oraz nakazać przekazanie określonej części lub całości zysku na powiększenie funduszy własnych banku. Ponadto może zakazać udzielania lub ograniczyć udzielanie kredytów i pożyczek pieniężnych akcjonariuszom (członkom) banku oraz członkom zarządu, rady nadzorczej i pracownikom, a także wystąpić do zarządu banku z żądaniem zwołania nadzwyczajnego walnego zgromadzenia w celu rozpatrzenia sytuacji banku, powzięcia decyzji o pokryciu straty bilansowej, a także o podjęcie innych uchwał, w tym zwiększenia funduszy własnych w okresie nie dłuższym niż 6 miesięcy.

Jeżeli zarząd banku nie przekaże programu postępowania naprawczego albo jego realizacja okaże się niewystarczająca, Komisja Nadzoru Bankowego może ustanowić w banku zarząd komisaryczny.

3.2. Zarząd komisaryczny

Pojęcie zarządu komisarycznego może być rozumiane dwojako: z jednej strony jest to instytucja prawa bankowego, która jest wykorzystywana w ramach procedury naprawczej zagrożonego banku, z drugiej zaś jest to specjalny organ zarządzający bankiem, ustanowiony przez Komisję Nadzoru Bankowego. Zarząd komisaryczny stanowi samodzielny i odrębnie uregulowany etap procedury sanacyjnej banku.

Prawo bankowe wymienia dwie przesłanki uzasadniające ustanowienie zarządu komisarycznego. Są nimi: bezczynność zarządu banku polegająca na nieprzedstawieniu Komisji Nadzoru Bankowego programu postępowania naprawczego oraz nieskuteczna realizacja przedstawionego programu (art. 145). Pierwsza z powyższych przesłanek ma charakter formalny, druga ekonomiczny[7].

Zarząd komisaryczny ustanawiany jest przez Komisję Nadzoru Bankowego na czas realizacji programu naprawczego. Program ten zarząd komisaryczny opracowuje, a po uzgodnieniu z Komisją Nadzoru Bankowego, kieruje jego realizacją. Ponadto nie rzadziej niż raz na trzy miesiące informuje Komisję oraz radę nadzorczą banku o wynikach tej realizacji.

Konsekwencje ustanowienia zarządu komisarycznego są szczególnie dotkliwe dla organów banku. Z dniem ustanowienia zarządu komisarycznego zostaje odwołany z mocy prawa zarząd banku, a pozostałe organy banku wprawdzie nadal działają, z tym jednak, że ulegają zawieszeniu ich kompetencje stanowiące. Ustanowione wcześniej prokury i pełnomocnictwa wygasają. Na zarząd komisaryczny przechodzi prawo podejmowania decyzji i uchwał we wszystkich sprawach zastrzeżonych w ustawie i w statucie dla organów banku.

Art. 145 ust. 2 prawa bankowego określa podstawowe kompetencje przyznane mocą ustawy zarządowi komisarycznemu. Zakres i rodzaj kompetencji zarządu jest sprawą sporną w piśmiennictwie. Dominuje pogląd, że w razie ustanowienia zarządu komisarycznego mamy do czynienia z całkowitą, totalną substytucją komisaryczną. Oznacza to, że na zarząd komisaryczny, jako organ banku zarządzający i jednocześnie stanowiący, przechodzą kompetencje wszystkich organów banku (substytucja w aspekcie podmiotowym) i do podejmowania decyzji we wszystkich sprawach banku (substytucja w aspekcie przedmiotowym)[8]. Zwolennicy takiego szerokiego zakresu kompetencyjnego zarządu komisarycznego za w pełni uprawnione uznają wszelkie podejmowane przez niego decyzje zastrzeżone wyłącznie dla rady nadzorczej i walnego zgromadzenia akcjonariuszy, łącznie z decyzjami zmieniającymi skład personalny rady lub powołującymi nową radę, czy też dotyczącymi praw i obowiązków akcjonariuszy, a także

[7] M. Bączyk, *Zarząd komisaryczny w banku*, „Bank Spółdzielczy" 1993, nr 10, s. 3.
[8] A. Pomorska, *op.cit.*, s. 162.

kształtowania struktury kapitałowej banku[9]. Zwolennicy tego poglądu szukają uzasadnienia w literalnym brzmieniu art. 145 ust. 2, jak i w celu wprowadzenia instytucji zarządu, którym jest sanacja gospodarki banku, co wymaga wyposażenia zarządu komisarycznego we wszystkie prawne środki działania. Stanowisko takie w pełni podzielił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 lipca 1994 roku[10], w której uznał, że zarząd komisaryczny ma prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach zastrzeżonych w przepisach ustawowych i postanowieniach statutowych na rzecz zarządu banku i walnego zgromadzenia akcjonariuszy i to nawet wtedy, gdy w decyzji prezesa NBP o ustanowieniu zarządu komisarycznego nie zawarto wyraźnego upoważnienia do podejmowania takich decyzji (uchwał). W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy podkreślił, że określenie przez prezesa NBP szczegółowych zadań zarządu komisarycznego nie oznacza, iżby miały one wyznaczyć zakres uprawnień zarządu komisarycznego, jako że wolą ustawodawcy, wyrażoną w przepisach ustawy jest przyjęcie przez zarząd prawa podejmowania decyzji we wszystkich sprawach zastrzeżonych w ustawie i w statucie dla organów banku. Samo zaś określenie zadań zarządu komisarycznego stanowi punkt odniesienia późniejszej merytorycznej oceny podjętych decyzji, zwłaszcza gdy dotyczą one spraw zastrzeżonych dla walnego zgromadzenia akcjonariuszy i dotykają ich interesów.

W literaturze prezentowane jest również odmienne stanowisko, bardziej wyważone, z którym zgodnie kompetencje stanowiące rady nadzorczej i walnego zgromadzenia przechodzą z mocy prawa na zarząd komisaryczny tylko w takim zakresie, jaki wynika ze sposobu wykonywania zarządu i przyjętych metod sanacji banku[11]. Podjęcie decyzji wykraczającej poza zadania zarządu komisarycznego mogłoby być powodem szukania skutecznej ochrony sądowej przez akcjonariuszy, których interesy zostały naruszone taką decyzją, mogłoby również stanowić przyczynę nieudzielenia absolutorium zarządowi komisarycznemu za okres prowadzonej działalności.

Jak podkreśla się w literaturze, jednym z zadań zarządu komisarycznego jest pozyskiwanie nowych kapitałów. Zadanie to wykonuje zarząd komisaryczny między innymi poprzez windykację należności banku oraz restrukturyzację portfela kredytowego. Ponadto do zadań zarządu zalicza się także porządkowanie struktur organizacyjnych, zarządzanie bankiem oraz ustalenie jego faktycznego stanu finansowego[12]. Realizacja tych zadań powinna spowodować poprawę sytu-

---

[9] Zwolennikiem takiej koncepcji jest m.in. B. S m y k l a, *op.cit.*, ss. 14-16.

[10] Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 lipca 1994 r. III CZP 92/94 („Prawo Bankowe" 1994, nr 4, ss. 63-66).

[11] M. B ą c z y k, *op.cit.*, s. 6.

[12] T. H o f f m a n, *Zarząd komisaryczny na tle polskiej praktyki bankowej*, „Bank i Kredyt" 1994, nr 9, s. 3.

acji ekonomicznej banku pod zarządem komisarycznym, aż do odzyskania bieżącej płynności i wiarygodności finansowej.

Działania podejmowane przez zarząd komisaryczny mają spowodować wyprowadzenie banku z sytuacji kryzysowej. Z pozycji banku nie zawsze jednak działania podejmowane przez ten zarząd, czy samo jego ustanowienie, są postrzegane jako korzystne. Dla ochrony interesów akcjonariuszy (członków) banku oraz jego organów prawo bankowe wprowadza skargę od decyzji o ustanowieniu zarządu komisarycznego. Skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego może wnieść rada nadzorcza (art. 145 ust. 4 prawa bankowego). Wniesienie powyższej skargi nie wstrzymuje wykonania decyzji o ustanowieniu zarządu.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż ustanowienie zarządu komisarycznego może nastąpić także w sytuacji, gdy w banku zaistnieją przesłanki do ogłoszenia upadłości (art. 158 ust. 6 prawa bankowego).

3.3. Likwidacja i przejęcie banku

Procedury likwidacyjne zmierzają do zakończenia bytu prawnego banku, co może nastąpić przez likwidację lub przejęcie banku przez inny bank. O sposobie eliminacji banku z rynku decyduje Komisja Nadzoru Bankowego, która, podejmując jedną z powyższych decyzji, powinna brać pod uwagę przede wszystkim ochronę interesów deponentów, a także potrzebę minimalizacji negatywnych skutków, jakie wywołuje na rynku usług bankowych likwidacja banku[13].

Przesłanki uzasadniające zastosowanie jednej z procedur likwidacyjnych określone są w art. 147 prawa bankowego. Zgodnie z powołanym przepisem, jeżeli po upływie 6 miesięcy od daty zgromadzenia zwołanego w trybie art. 143 ust. 1 pkt 3 prawa bankowego – strata przekracza połowę funduszy własnych banku Komisja Nadzoru Bankowego może podjąć decyzję o przejęciu banku przez inny bank, za zgodą banku przejmującego, likwidacji banku oraz wystąpieniu do Rady Ministrów o likwidację banku państwowego (art. 147 ust. 1 prawa bankowego). Decyzję tę Komisja może podjąć również w innym terminie, jeżeli wystąpiły okoliczności grożące niewypłacalnością banku lub obniżeniem sumy funduszy banku w takim stopniu, że nie byłyby spełnione wymagania obowiązujące przy tworzeniu banków.

Od decyzji Komisji o likwidacji lub przejęciu banku rada nadzorcza w terminie 7 dni może wnieść skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Wniesienie skargi nie powoduje jednak wstrzymania wykonania decyzji. Przed rozpatrzeniem skargi niedopuszczalne jest upłynnienie majątku podlegającego likwidacji ani też przejęcie majątku banku przez bank przejmujący (art. 147 ust. 3).

W ustawie stosunkowo szeroko zostały uregulowane skutki prawne przejęcia banku przez inny bank. Z dniem podjęcia decyzji o przejęciu banku jego

[13] Por. A. P o m o r s k a, *op.cit.*, s. 163.

organy, z wyjątkiem walnego zgromadzenia, ulegają rozwiązaniu. Kompetencje walnego zgromadzenia zostają zawieszone. Bank przejmujący obejmuje zarząd majątkiem banku przejętego. Na banku przejmującym ciąży obowiązek dwukrotnego ogłoszenia w pismach o zasięgu ogólnopolskim i w Monitorze Sądowym i Gospodarczym decyzji o przejęciu banku oraz wezwania wierzycieli tego banku do zgłoszenia roszczeń w terminie miesiąca od daty ostatniego ogłoszenia. W przypadku banków spółdzielczych wystarczające jest ogłoszenie w piśmie lokalnym i Monitorze Spółdzielczym. Obowiązek ten nie dotyczy wierzycieli z tytułu rachunków bankowych (art. 148 ust. 2). Ponadto do obowiązków banku przejmującego należy zgłoszenie do właściwego rejestru przejęcia banku wraz z wnioskiem o wykreślenie z rejestru banku przejmowanego (art. 148 ust. 3).

Majątek przejmowanego banku ustalany jest na podstawie bilansu sporządzanego na dzień przejęcia. Z tym dniem bank przejmujący wchodzi we wszystkie prawa i obowiązki banku przejmowanego. Jeżeli jednak w okresie roku przed dokonaniem przejęcia bank przejmowany zaciągnął zobowiązanie, z którego dla drugiej strony wynika wierzytelność bardziej korzystna od innych, bank przejmujący może żądać zmiany treści tego zobowiązania. Powództwo w tej sprawie rozpoznaje właściwy miejscowo sąd wojewódzki sąd gospodarczy.

Przepisy prawa bankowego w sposób szczegółowy regulują kwestię rozliczenia się przez bank przejmujący z akcjonariuszami (członkami) banku przejętego. Następuje to bądź przez wypłatę kwot akcjonariuszom (członkom) z pozostałego majątku przejmowanego banku, bądź przez wydanie im akcji banku przejmującego (art. 151).

W nowym prawie bankowym ustawodawca w sposób bardziej kompleksowy określił zasady i skutki prawne likwidacji zagrożonego banku. Likwidacja banku prowadzi do zakończenia bytu prawnego banku, który następuje po ukończeniu spraw banku i zlikwidowaniu jego majątku. Likwidacja przeprowadzana jest przez powołanego przez Komisję Nadzoru Bankowego likwidatora. Zgodnie z dyspozycją art. 153 ust. 1 prawa bankowego likwidator obejmuje zarząd majątkiem likwidowanego banku. Z mocy prawa przechodzą na niego uprawnienia zastrzeżone w ustawie i statucie dla organów banku. Na likwidatora przechodzi także prawo reprezentowania likwidowanego banku. Z dniem objęcia zarządu nad likwidowanym bankiem ulegają rozwiązaniu organy banku zaś członkowie rady nadzorczej i zarządu zostają odwołani.

W wypadku przeprowadzania likwidacji banku dochodzi do zbiegu norm prawnych. Likwidacja następuje nie tylko na mocy przepisów prawa bankowego, ale także na podstawie norm zawartych w kodeksie handlowym i prawie spółdzielczym[14]. Zastosowanie powyższych przepisów wynika z bezpośredniego

[14] Kodeks handlowy normuje likwidację spółki akcyjnej w art. 445-460, a prawo spółdzielcze likwidację spółdzielni w dziale 12. Zbieg norm prawnych dotyczy także przejęcia banku przez inny

odesłania zawartego w art. 154 ust. 1 prawa bankowego. Zgodnie z treścią powyższego artykułu w czasie likwidacji banku nie wypłaca się dywidendy, oprocentowania udziałów, a podział majątku banku (pozostałego po zaspokojeniu i zabezpieczeniu wierzycieli) na rzecz akcjonariuszy (członków) może nastąpić dopiero po upływie roku od daty ostatniego ogłoszenia o otwarciu likwidacji. Ponadto bilans otwarcia likwidacji, program likwidacji oraz rachunek z przeprowadzonej likwidacji są zatwierdzane przez Komisję Nadzoru Bankowego. Do obowiązków likwidatora należy także składanie Komisji nie rzadziej niż raz na miesiąc sprawozdania z przebiegu likwidacji, a po jej zakończeniu złożenie sprawozdania likwidacyjnego oraz wystąpienie z wnioskiem do sądu rejestrowego o wykreślenie banku z rejestru.

Stosownie do treści art. 157 prawa bankowego Komisja Nadzoru Bankowego może odwołać likwidatora wyznaczonego przez bank i wyznaczyć nowego. Przesłanką takiego działania jest prowadzenie przez likwidatora likwidacji w sposób zagrażający bezpieczeństwu środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych.

4. Upadłość banku

4.1. Zawieszenie działalności banku

Podstawą zawieszenia działalności banku jest wystąpienie przesłanek określonych w art. 158 prawa bankowego. Jeżeli według bilansu aktywa banku nie wystarczają na zaspokojenie jego zobowiązań, zarząd banku, zarząd komisaryczny lub likwidator zawiadamia o tym Komisję Nadzoru Bankowego, która w takiej sytuacji zawiesza działalność banku. Komisja może również zawiesić działalność banku z własnej inicjatywy. Zawieszenie działalności banku następuje w formie decyzji, która zgodnie z art. 158 ust. 4 jest podawana do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie w dzienniku o zasięgu ogólnopolskim oraz w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Zawieszenie działalności banku jest instytucją prawną, która nie występuje przy upadłości innych przedsiębiorców wyposażonych w zdolność upadłościową. W tym sensie jest to instytucja dodatkowa, stanowiąca odrębność regulacji postępowania upadłościowego dotyczącego banków.

Zawieszenie działalności banku wywołuje skutki prawne odnoszące się zarówno do zobowiązań banku, jak i do jego organów.

Zgodnie z art. 159 ust. 1 prawa bankowego w okresie zawieszenia działalności bank: nie reguluje swoich zobowiązań, z wyjątkiem związanych z pono-

bank; w stosunku do banku zorganizowanego w formie spółki akcyjnej mają zastosowanie art. 464--468 kodeksu handlowego, zaś łączenie spółdzielni regulują przepisy działu 9 prawa spółdzielczego.

szeniem uzasadnionych kosztów bieżącej działalności oraz nie prowadzi działalności bankowej poza windykacją należności z tytułu wcześniej udzielonych kredytów, pożyczek, akredytyw, nie wypłaca także środków pochodzących z nadwyżki bilansowej ani oprocentowania wkładów. W okresie zawieszenia działalności w stosunku do banku nie może zostać wszczęte postępowanie egzekucyjne, a wszczęte wcześniej ulega zawieszeniu. Zawieszeniu ulegają również egzekucje z rachunków bankowych prowadzonych przez ten bank. Działania podejmowane w toku zawieszenia działalności banku mają zatem na celu zabezpieczenie aktywów banku pozwalających na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego.

Zawieszenie działalności banku wywiera także wpływ na statutowe organy banku. Z chwilą zawieszenia działalności banku Komisja Nadzoru Bankowego może zawiesić prawa i obowiązki członków zarządu oraz organów kolegialnych banku. W takiej sytuacji Komisja ustanawia zarząd komisaryczny.

4.2. Podstawy ogłoszenia upadłości

Przesłanki zawieszenia działalności banku są takie same jak podstawy ogłoszenia upadłości. Zgodnie z art. 158 prawa bankowego jest to sytuacja, w której według bilansu aktywa banku nie wystarczają na zaspokojenie jego zobowiązań. Jeżeli wystąpi taka okoliczność, zarząd banku, zarząd komisaryczny lub likwidator zawiadamiają o tym Komisję Nadzoru Bankowego. Komisja podejmuje wówczas decyzję o zawieszeniu działalności banku, a następnie decyzję o przejęciu banku przez inny bank, za zgodą banku przejmującego, albo występuje do sądu okręgowego, właściwego dla siedziby banku z wnioskiem o ogłoszenie jego upadłości. O decyzjach tych zawiadamia Bankowy Fundusz Gwarancyjny.

Komisja Nadzoru Bankowego nie musi czekać na powiadomienie jej przez bank o sytuacji stanowiącej materialną podstawę ogłoszenia upadłości. Może ona bowiem, także z własnej inicjatywy, zawiesić działalność banku, podjąć decyzję o przejęciu banku lub wystąpić z wnioskiem o ogłoszenie jego upadłości.

4.3. Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości banku

Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości wszczynane jest na wniosek uprawnionego podmiotu. Uprawnienie powyższe przysługuje wyłącznie Komisji Nadzoru Bankowego.

Wniosek, na podstawie którego wszczynane jest postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości banku, powinien odpowiadać ogólnym warunkom pisma procesowego (art. 125 k.p.c. w zw. z art. 68 prawa upadłościowego), a ponadto spełniać szczególne wymagania określone w art. 9 § 1 prawa upadłościowego. Wniosek taki wnoszony jest do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę banku. W postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadło-

ści orzeka sąd w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 8 § 2 prawa upadłościowego) najpóźniej w terminie miesiąca od otrzymania wniosku.

W postępowaniu tym stosuje się, jak zgodnie podkreślają komentatorzy prawa upadłościowego, przepisy części pierwszej, księgi pierwszej kodeksu postępowania cywilnego – proces[15]. Sprawy upadłościowe rozpoznawane są przez sąd na posiedzeniu niejawnym, chyba że prawo upadłościowe stanowi inaczej (art. 68 prawa upadłościowego). Prawo upadłościowe przewiduje trzy sytuacje, kiedy konieczne jest przeprowadzenie rozprawy (art. 165 § 1, 189 § 2 i 197 § 1 i 2). W przepisach o postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości brak jest określenia, na jakim posiedzeniu wniosek ma być rozpoznawany. Zgodnie więc z art. 69 prawa upadłościowego należy uznać, iż powinien on być rozpoznawany na posiedzeniu niejawnym.

Rozpoznając wniosek o ogłoszenie upadłości banku, sąd bada w pierwszej kolejności, czy odpowiada on wymogom formalnym pisma procesowego (art. 126 k.p.c. oraz art. 9 § 1 prawa upadłościowego). Jeżeli wymogi formalne wniosku są spełnione sąd rozpoznaje sprawę pod względem merytorycznym. Bada wówczas, czy odnośnie do danego banku istnieją okoliczności uzasadniające ogłoszenie jego upadłości. Okoliczności wskazane we wniosku nie muszą być udowodnione. Wystarczy by były uprawdopodobnione. Nie oznacza to jednak, aby sąd musiał ograniczać się wyłącznie do uprawdopodobnienia. W razie istnienia wątpliwość może on bowiem przeprowadzić postępowanie dowodowe, stosując przepisy k.p.c. Ponadto przed rozstrzygnięciem wniosku sąd obowiązany jest wysłuchać przedstawiciela Komisji Nadzoru Bankowego, prezesa i ewentualnie innych członków zarządu banku, w przypadku banku państwowego albo banku będącego jednoosobową spółką skarbu państwa – przedstawiciela ministra skarbu oraz przedstawiciela Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, jeżeli bank korzysta z pomocy Funduszu.

Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości banku kończy się wydaniem jednego z następujących orzeczeń: zarządzeniem o zwrocie wniosku w razie nieuzupełnienia jego braków formalnych (art. 130 k.p.c.), postanowieniem o oddalenie wniosku z powodu braku podstaw do ogłoszenia upadłości banku lub postanowieniem o ogłoszeniu upadłości.

O ogłoszeniu upadłości banku sąd orzeka – stosownie do art. 14 prawa upadłościowego – postanowieniem. Postanowienie to zawiera między innymi wezwanie wierzycieli upadłego banku, aby zgłaszali swoje wierzytelności w terminie trzech miesięcy od daty ogłoszenia wezwania. Przepis art. 163 prawa bankowego inaczej niż przepisy prawa upadłościowego wskazuje termin do zgłaszania wierzytelności upadłego banku. Termin ten jest wyznaczony z mocy ustawy i wynosi trzy miesiące, chyba że sąd ustali termin krótszy.

---

[15] J. Korzonek, *Komentarz prawa upadłościowego*, Księgarnia Powszechna 1935, s. 25. S. Gurgul, E. Hnat, S. Karabasz, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Koszalin 1991, s. 91.

Zgodnie z art. 15 prawa upadłościowego data postanowienia sądu o ogłoszeniu upadłości jest datą ogłoszenia upadłości banku.

W postanowieniu o ogłoszeniu upadłości banku sąd wyznacza syndyka masy upadłości. W przypadku upadłości banku stosownie do art. 160 ust. 3 prawa bankowego, syndykiem może być wyłącznie osoba posiadająca znajomość organizacji i zasad działalności banków albo inny bank. Praktyka ostatnich lat wykazała, że w większości postępowań upadłościowych dotyczących banków stanowisko syndyka obejmowały inne banki. Jest to zjawisko zrozumiałe, ze względu na wymagania, jakie prawo bankowe stawia syndykowi masy upadłości banku. W literaturze prezentowany jest pogląd, według którego „kwalifikacje syndyka winny być nie mniejsze niż osób prowadzących firmę"[16]. Wyznaczenie innego banku na syndyka upadłości daje taką właśnie gwarancję.

Ogłaszając upadłość banku, sąd ustanawia kuratora reprezentującego upadły bank w postępowaniu upadłościowym.

Ponadto na podstawie art. 16 § 1 prawa upadłościowego postanowienie o ogłoszeniu upadłości musi być niezwłocznie podane do publicznej wiadomości. Obwieszczenie o ogłoszeniu upadłości zamieszcza się w dzienniku poczytnym, a ponadto w Dzienniku Urzędowym Narodowego Banku Polskiego (art. 54 pkt 3 ustawy o NBP[17]). Zarówno na postanowienie o ogłoszeniu upadłości, jak i na postanowienie o oddalenie wniosku Komisji Nadzoru Bankowego i bankowi służy zażalenie (art. 160 ust. 5 prawa bankowego).

4.3. Skutki prawne ogłoszenia upadłości banku

Ogłoszenie upadłości banku powoduje określone skutki prawne dotyczące upadłego banku. Skutki te wynikają z przepisów prawa upadłościowego i prawa bankowego. Podstawowe znaczenie mają regulacje wynikające z prawa upadłościowego. Na podstawie tych przepisów można wyróżnić skutki dotyczące osoby upadłego, prowadzonych przez niego postępowań oraz sfery materialnoprawnej obejmującej majątek i zobowiązania upadłego. Regulacje prawne zawarte w prawie upadłościowym w stosunku do banku uzupełnione są przez przepisy art. 56 ust. 2 oraz 161 – 163 prawa bankowego, a także przez przepisy ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym. Odrębności te wywierają największy wpływ na przebieg postępowania upadłościowego dotyczącego banków.

4.3.1. Skutki ogłoszenia upadłości dotyczące osoby upadłego

Ogłoszenie upadłości banku rodzi daleko idące skutki dotyczące upadłego banku. Bank, jako osoba prawna działa, a także dokonuje czynności procesowych przez swoje organy (art. 38 k.c. i art. 67 k.p.c.). Z tego względu skutki prawne

[16] S. S t y ś, *Z problematyki upadłości spółdzielni*, „Nasze Prawo" 1986, nr 4-5, s. 83.

[17] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (DzU nr 140, poz. 938).

ogłoszenia upadłości dotyczące osoby upadłego odnoszą się do organów banku. Zasada ta znajduje wyraz w art. 85 prawa upadłościowego, zgodnie z którym przepisy o prawach i obowiązkach upadłego stosuje się odpowiednio do reprezentantów osoby prawnej. Przepis ten zostaje jednak wyłączony przez regulację art. 162 prawa bankowego, na podstawie którego z dniem objęcia przez syndyka zarządu upadłym bankiem organy banku ulegają rozwiązaniu z mocy prawa, zostaje także odwołany zarząd komisaryczny i kurator ustanawiany na podstawie art. 144 ust. 1. Interesy upadłego banku w postępowaniu reprezentuje kurator powołany w trybie art. 160 ust. 3.

4.3.2. Skutki dotyczące majątku upadłego

Podstawowe skutki prawne dotyczące upadłego banku wynikają z art. 20 i 90 prawa upadłościowego, zgodnie z którymi upadły na skutek ogłoszenia upadłości traci zarząd oraz możliwość korzystania i rozporządzania majątkiem. Majątek ten z mocy prawa obejmuje syndyk oraz zarządza nim. Kolejnym ważnym skutkiem prawnym wynikającym z art. 20 prawa upadłościowego jest wydzielenie masy upadłości banku, z której w toku postępowania będą zaspokajani jego wierzyciele. W skład masy upadłości banku wchodzi wszystko, co może zostać spieniężone i obrócone na zaspokojenie wierzycieli banku, tj. ruchomości, nieruchomości, środki trwałe, wierzytelności, prawa, i inne. Nie cały majątek banku zostaje przeznaczony na zaspokojenie wierzycieli. Pewne jego składniki z mocy prawa są wyłączone z masy upadłości i zostają wydane osobie mającej do nich prawo. Stosownie do art. 28 prawa upadłościowego rzeczy, które nie należą do upadłego banku, będą wyłączone z masy upadłości i wydane osobie mającej do nich prawo.

4.3.3. Skutki prawne odnoszące się do zobowiązań banku

Ogłoszenie upadłości banku wywołuje liczne skutki dla zobowiązań upadłego. Z przepisów prawa bankowego wynika, iż z dniem ogłoszenia upadłości wymagalne stają się wszystkie zobowiązania upadłego banku, których termin płatności jeszcze nie nastąpił. Ponadto ulegają rozwiązaniu, zgodnie z art. 161 prawa bankowego:

a) umowy rachunku bankowego;
b) umowy kredytu i pożyczki, jeżeli do dnia ogłoszenia upadłości bank nie oddał środków do dyspozycji kredytobiorcy lub pożyczkobiorcy;
c) umowy poręczenia, gwarancji bankowych i akredytyw, jeżeli do dnia ogłoszenia upadłości bank nie otrzymał prowizji z tytułu tych czynności;
d) umowy o udostępnienie skrytek sejfowych i umowy przechowania.

Kolejne skutki dotyczące zobowiązań upadłego banku wynikają z przepisów ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym. Zgodnie z postanowieniami powołanej ustawy z chwilą ogłoszenia upadłości banku w pierwszej fazie postępowania upadłościowego podlegają zaspokojeniu roszczenia posiadaczy wkła-

dów oszczędnościowych objętych gwarancją. Obowiązkowy system gwarancyjny obejmuje środki pieniężne osób fizycznych i prawnych oraz jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, z wyjątkiem środków określonych w art. 2 pkt 1. W całości gwarantowane są środki nie przekraczające równowartości w złotych 1000 EURO, a w 90% środki nie przekraczające 8000 EURO. Powyższa gwarancja obejmuje łączną kwotę środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych przez deponenta, na którego wystawiono dowody imienne, bez względu na liczbę umów zawartych z bankiem. Deponent nie traci prawa do dochodzenia swych roszczeń od banku ponad kwotę wypłaconą z tytułu gwarancji Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Z punktu widzenia klientów upadłego banku istotne znaczenie ma szybkość dostępu do zgromadzonych środków pieniężnych. Przepisy proceduralne powinny więc zapewniać zaspokojenie roszczeń deponentów bez zbędnej zwłoki.

Na podstawie znowelizowanego prawa bankowego mechanizm funkcjonowania systemu gwarantowania przedstawia się następująco. W razie dojścia do upadłości banku syndyk obowiązany jest przedłożyć w terminie 30 dni Funduszowi, opracowaną na podstawie ksiąg banku, listę objętych ochroną deponentów i ich depozytów. Zarząd BFG w terminie 14 dni zobowiązany jest sprawdzić listy deponentów przedstawione przez syndyka, następnie, jeżeli stwierdzi, że lista nie spełnia warunków określonych w ustawie, zwraca ją syndykowi, który w terminie nie dłuższym niż 7 dni jest zobowiązany do usunięcia wskazanych braków. Po przyjęciu listy zarząd BFG nie później niż w ciągu 7 dni podejmuje uchwałę, którą przedstawia bankom oraz podaje do wiadomości publicznej. Banki i zrzeszenia regionalne mają obowiązek w ciągu 7 dni wnieść na rachunek specjalny Funduszu w NBP kwoty przeznaczone na wypłaty środków gwarantowanych. Następnie środki te przekazywane są syndykowi banku. Wypłata świadczeń deponentom następuje na podstawie terminarza wypłat sporządzonego przez syndyka, zatwierdzonego przez zarząd BFG i podawanego do wiadomości publicznej. Termin wypłat w żadnym przypadku nie może być dłuższy niż 30 dni od daty otrzymania przez syndyka kwoty na wypłatę środków gwarantowanych. Przekroczenie tego terminu pociąga odpowiedzialność Funduszu, z tego tytułu deponent będzie mógł dochodzić od BFG odsetek za opóźnienie oraz naprawienia szkody.

Zgodnie z art. 25 powołanej ustawy na Fundusz przechodzą z mocy prawa wierzytelności przysługujące deponentowi w stosunku do masy upadłości, w wysokości kwot wypłaconych z tytułu gwarantowania środków pieniężnych. Roszczenia Funduszu zostają zaspokojone w trybie art. 30 powołanej ustawy.

Ogłoszenie upadłości banku aktualizuje obowiązek skarbu państwa, o którym mowa w art. 56 ust. 2 prawa bankowego. Jeżeli roszczenie deponenta zostanie zaspokojone zgodnie z powołanym przepisem, skarb państwa wstępuje w miejsce wierzyciela na zasadzie art. 518 § 1 k.p.c. Roszczenia skarbu państwa z tego tytułu zostaną zaspokojone zgodnie z art. 167 prawa bankowego.

Przepisy prawa bankowego przewidują jeszcze jedną sytuację, w której upadłość banku wywiera wpływ na jego zobowiązania. Jeżeli w toku prowadzonego postępowania przedsiębiorstwo bankowe zostanie zakupione przez inny bank, to zgodnie z art. 165 ust. 3 nabycie to następuje w stanie wolnym od wszelkich zobowiązań, z wyjątkiem zobowiązań z tytułu rachunków bankowych oraz służebności gruntowych.

5. Właściwe postępowanie upadłościowe

5.1. Uwagi wprowadzające

Właściwe postępowanie upadłościowe jest najważniejszym etapem postępowania upadłościowego. Celem tego postępowania jest uregulowanie sytuacji prawnej upadłego banku, a od jego rezultatu zależy stopień zaspokojenia wierzycieli oraz dalszy los upadłego banku. Przebieg właściwego postępowania dotyczącego banków jest szczegółowo unormowany przepisami prawa bankowego. Prawo bankowe w sposób odmienny reguluje także podział funduszy masy upadłego banku. Kwestie procesowe dotyczące trybu tego postępowania uregulowane są przepisami prawa upadłościowego. W szczególności prawo upadłościowe określa prawa i obowiązki organów, uczestników postępowania, a także dopuszczalne środki zaskarżenia, orzeczenia oraz koszty postępowania. Ustawa reguluje również tryb postępowania w przedmiocie ustalenia listy wierzytelności.

Zgodnie z przepisami prawa bankowego we właściwym postępowaniu upadłościowym możemy wyróżnić trzy sposoby pozyskiwania masy: postępowania zmierzające do zawarcia układu z wierzycielami, sprzedaż banku w całości lub sprzedaż poszczególnych składników majątku banku.

5.2. Układ z wierzycielami

Celem układu zawartego w postępowaniu upadłościowym jest uregulowanie wzajemnych zobowiązań upadłego i jego wierzycieli w drodze porozumienia oraz przywrócenie wypłacalności upadłego banku. Zawarcie układu zapobiega likwidacji przedsiębiorstwa bankowego i daje możliwość pełnego zaspokojenia wierzycieli, choć zazwyczaj w dłuższym czasie.

Zgodnie z przepisami prawa upadłościowego po zatwierdzeniu przez sędziego-komisarza listy wierzytelności upadły może zawrzeć układ z wierzycielami nieuprzywilejowanymi (art. 171 prawa upadłościowego). Prawo upadłościowe jako bezwzględny warunek zawarcia takiego układu ustanawia zaspokojenie lub zabezpieczenie wierzytelności masy i wierzycieli uprzywilejowanych. Wierzytelnościami uprzywilejowanymi stosownie do art. 204 § 2 prawa upadłościowego są wierzytelności wymienione w kategoriach od pierwszej do piątej.

Ponadto należy przyjąć, iż przy upadłości banku wierzytelnościami uprzywilejowanymi są takie wierzytelności, o których mowa w art. 167 pkt 1-3 prawa bankowego, ponieważ ulegają one zaspokojeniu po realizacji należności określonych w art. 204 § 1 pkt 1 i 2 prawa upadłościowego. Wierzytelnościami masy są natomiast należności, które powstały po ogłoszeniu upadłości z działań syndyka[18]. Do zawarcia układu może dojść także w sytuacji, gdy wierzyciele uprzywilejowani nie zostaną zaspokojeni w pełnej wysokości, natomiast wyrażą zgodę na jego zawarcie (art. 174 prawa upadłościowego).

W prawie bankowym z roku 1989 ustawodawca przyjął, iż postępowanie upadłościowe dotyczące banków w pierwszej kolejności powinno zakończyć się układem z wierzycielami (art. 112). W nowym prawie bankowym brak jest analogicznych regulacji. Układ z wierzycielami może zostać zawarty, jeżeli z jego inicjatywą wystąpi upadły. Wniosek o dopuszczenie do zawarcia układu w imieniu upadłego banku składa syndyk masy upadłości. Zgodnie z art. 164 prawa bankowego wniosek taki może być złożony także przez akcjonariuszy (członków) reprezentujących dwie trzecie kapitału lub funduszu udziałowego upadłego banku, a w stosunku do banku spółdzielczego także przez bank regionalny, którego bank spółdzielczy jest akcjonariuszem.

Przed zawarciem układu z wierzycielami upadłego banku konieczne jest opracowanie i przedstawienie propozycji układowych. Prawo upadłościowe przewiduje, iż propozycje te powinny zostać opracowane i wniesione przez upadłego. Obok propozycji układowych, o których mowa w art. 20 prawa o postępowaniu układowym[19], upadły może także zaproponować redukcję długów banku, przyjęcie przez wierzycieli w miejsce zapłaty – oznaczonego majątku upadłego banku, uczestnictwo wierzycieli w przedsiębiorstwie bankowym, np. przez zamianę wierzytelności na akcje.

Prawo upadłościowe wprowadza wymóg, by propozycje układowe były jednakowe dla wszystkich wierzycieli. Zasada ta nie znajduje zastosowania, gdy poszczególni wierzyciele zgodzą się na warunki mniej korzystne lub gdy propozycje dotyczą wierzycieli posiadających drobne wierzytelności. Wierzycielom tym mogą zostać przyznane drobne korzyści.

Zgodnie z przepisami prawa upadłościowego propozycje układowe wymagają uzasadnienia. Do sporządzenia uzasadnienia konieczne jest ustalenie szacunku aktywów banku oraz przybliżonej prognozy działalności banku po ukończeniu postępowania upadłościowego. Ponadto w uzasadnieniu należy podać okoliczności wskazujące, że zawarcie układu będzie korzystne dla wierzycieli oraz że propozycje układowe odpowiadają sytuacji gospodarczej upadłego banku.

---

[18] F. Zedler, *op.cit.* , s. 283.

[19] Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo o postępowaniu układowym (DzU nr 93, poz. 836 z późn. zm.).

Zgodnie z art. 180 § 2 prawa upadłościowego propozycje układowe kuratora banku podlegają ocenie syndyka. Syndyk obowiązany jest w wyznaczonym terminie przedstawić swoją opinię sędziemu-komisarzowi.

Przed wydaniem postanowienia w sprawie dopuszczenia do zawarcia układu sędzia-komisarz wysłuchuje – stosownie do art. 164 ust. 2 prawa bankowego – syndyka, przedstawiciela Komisji Nadzoru Bankowego, a gdy upadłym jest bank, za którego zobowiązania z tytułu rachunków oszczędnościowych odpowiada skarb państwa – także przedstawiciela ministra finansów.

Przebieg postępowania w sprawie zawarcia układu pomiędzy wierzycielami banku a upadłym bankiem odbywa się na podstawie regulacji zawartych w przepisach prawa upadłościowego (art. 180-202). Przepisy prawa bankowego nie zawierają w tej materii przepisów szczególnych.

5.3. Zbycie banku w całości

Jeżeli nie dojdzie do zawarcia układu z wierzycielami, rozpoczyna się drugi etap właściwego postępowania upadłościowego, którego celem jest sprzedaż banku w całości. W takiej sytuacji sędzia-komisarz po zasięgnięci opinii Komisji Nadzoru Bankowego określa warunki nabycia przedsiębiorstwa bankowego. Tryb dokonania sprzedaży przedsiębiorstwa bankowego określają przepisy prawa bankowego. Zgodnie z art. 165 ust. 1 sędzia komisarz wyznacza termin, w ciągu którego mogą być składane oferty nabycia banku. Nabywcą może być jedynie inny bank. W przypadku zgłoszenia większej liczby ofert prawo nabycia przedsiębiorstwa bankowego przyznaje sędzia-komisarz po zasięgnięciu opinii Komisji Nadzoru Bankowego.

Z art. 55^1 i 55^2 k.c. wynika, że sprzedaż przedsiębiorstwa bankowego stanowi nabycie ogółu praw i obowiązków. Występuje tu zatem następstwo pod tytułem ogólnym, a więc sukcesja uniwersalna[20]. Art. 165 ust. 3 prawa bankowego wprowadza w tym zakresie istotny wyjątek. Nabycie przedsiębiorstwa bankowego następuje bowiem w stanie wolnym od obciążeń z wyjątkiem zobowiązań z tytułu rachunków bankowych oraz służebności gruntowych.

Z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o przyznaniu prawa nabycia banku syndyk zgłasza to nabycie do rejestru, do którego bank jest wpisany (art. 165 ust. 4).

5.4. Zbycie poszczególnych składników majątku banku

Jeżeli nie dojdzie do skutku sprzedaż banku w całości rozpoczyna się trzeci etap postępowania upadłościowego, który polega na sprzedaży poszczególnych

[20] M. Poźniak-Niedzielska, *Zbycie przedsiębiorstwa w świetle zmian w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo" 1991, nr 6, s. 39.

składników majątku banku. Na tym etapie majątek banku zostaje spieniężony, a z uzyskanej kwoty zostają zaspokojeni wierzyciele banku.

Zakończenie postępowania upadłościowego całkowitą likwidacją majątku prowadzi jednak do nieznacznego zaspokojenia wierzycieli, a skomplikowany charakter czynności likwidacyjnych wiąże się z długotrwałością tego postępowania. Pociąga też za sobą istotne koszty, które musi ponieść masa upadłości. W związku z niekorzystnymi skutkami zbywania poszczególnych składników majątku banku prawo bankowe nakazuje podjęcie powyższych czynności dopiero w sytuacji, gdy nie nastąpiło zawarcie układu lub zbycie banku w całości.

Sprzedaż nieruchomości stanowiących własność banku następuje w drodze licytacji na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Nabycie składników majątku następuje w stanie wolnym od wszelkich obciążeń, z wyjątkiem służebności gruntowych.

6. Podział funduszy masy upadłego banku

Z chwilą zakończenia postępowania upadłościowego dokonuje się podziału masy upadłego banku. Zasady podziału funduszy masy upadłego zawarte są w art. 204 prawa upadłościowego. W przypadku upadłości banku znajdują dodatkowo zastosowanie przepisy art. 167 prawa bankowego. Zgodnie z tym przepisem należności Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, o których mowa w art. 30 ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym oraz należności skarbu państwa powstałe w wyniku zaspokojenia roszczeń z tytułu jego odpowiedzialności za rachunki oszczędnościowe ulegają zaspokojeniu po zaspokojeniu należności wynikających z art. 204 § 1 pkt 1 i 2 prawa upadłościowego. W następnej kolejności zaspokajane są należności z tytułu rachunków bankowych. Po nich realizowane są należności skarbu państwa i Narodowego Banku Polskiego powstałe z tytułu udzielonych gwarancji na wypłatę części środków pieniężnych z rachunków oszczędnościowych. Dopiero po zaspokojeniu powyższych należności realizuje się wypłatę sum określonych w art. 204 § 1 pkt 3 -9.

Prawo upadłościowe nie wymaga, aby podział sumy uzyskanej z likwidacji masy upadłości został dokonany jednorazowo. Stosownie do art. 203 § 1 prawa upadłościowego podział funduszy masy odbywa się w zależności od potrzeby bądź jednorazowo, bądź też kilkakrotnie w miarę likwidacji majątku upadłego banku.

7. Zakończenie postępowania

Na podstawie przepisów prawa upadłościowego postępowanie upadłościowe może zostać zakończone przez umorzenie, ukończenie lub uchylenie postępowa-

nia. Stosownie jednak do art. 168 prawa bankowego postępowanie upadłościowe dotyczące banków nie może zakończyć się przez umorzenie w sytuacji określonej w art. 218 § 1 pkt 1 prawa upadłościowego.

Zgodnie z art. 217 prawa upadłościowego postępowanie upadłościowe zostaje zakończone po wykonaniu ostatniego planu podziału, na skutek zawarcia układu z wierzycielami albo w przypadku zbycia banku w całości. Ukończenie postępowania upadłościowego sąd stwierdza postanowieniem, na które nie przysługuje zażalenie. Wydanie tego postanowienia rodzi wiele skutków prawnych, które wynikają z art. 170, 171, 216, 220-222 prawa upadłościowego.

Postępowanie upadłościowe może zostać uchylone, jeżeli samo postępowanie upadłościowe zostało wszczęte choćby nieprawomocnym postanowieniem o ogłoszeniu upadłości, a następnie na skutek zaskarżenia postanowienia, postanowienie to zostało uchylone i wniosek oddalono. Uchylenie postępowania upadłościowego rodzi skutki prawne określone w art. 58, 220-222 oraz art. 226 prawa upadłościowego.

8. Uwagi końcowe

Wprowadzenie gospodarki rynkowej przywróciło właściwą dla tej gospodarki funkcję upadłości i postępowania upadłościowego. Tradycyjnie podstawową funkcją tego postępowania jest zabezpieczenie interesów wierzycieli wobec nadmiernie zadłużonego przedsiębiorcy. W przypadku upadłości banków przepisy szczególne modyfikują tę funkcję. Przede wszystkim w toku postępowania upadłościowego następuje przesunięcie interesów wierzycieli i nadanie priorytetowego znaczenia działaniom zmierzającym do utrzymania dalszego funkcjonowania przedsiębiorstwa bankowego. Ponadto czynności podejmowane w toku tego postępowania – w szczególności działania naprawcze – mają charakter prewencyjny i służą ochronie całego sektora bankowego. Wolą ustawodawcy jest również obniżenie do minimum społecznie negatywnych skutków upadłości banku. W większym stopniu zapewniona jest ochrona interesów wierzycieli będących deponentami banku. Wierzyciele ci, zostają częściowo zaspokojeni w pierwszej fazie postępowania ze środków Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Nowe prawo bankowe wprowadza istotne zmiany w stosunku do regulacji z roku 1989. W szczególności ustawodawca powołał kuratora do reprezentowania interesów upadłego banku, zerwał z zasadą obligatoryjnego rozwiązywania stosunku pracy z pracownikami upadłego banku, a także zawarł wyraźne odesłanie do przepisów prawa upadłościowego, usuwając w ten sposób istotne braki legislacyjne występujące w poprzedniej ustawie.

Maria Janczyk

Bankruptcy Proceedings Against Banks

Abstract

In present-day economies, bankruptcy is a way of ensuring viability and eliminating unhealthy companies, including banks. However, the social and economic consequences of bank bankruptcy reach much further than they do in the case of other business categories. Naturally, specific laws must be enacted to regulate bank bankruptcy. Especially critical here are efforts to keep banks in operation, including efforts to restore their viability.

The author discusses the legal aspects of bank bankruptcy. Here, the focus is placed especially on regulations which are specific and are specially designed for this category of businesses. In particular, a presentation is provided of differences in bankruptcy proceedings against banks, the special nature of reparation efforts, the liquidation and acquisition of banks, as well as the bankruptcy proceeding proper.